



Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Simpozijum o naučnoistraživačkom radu na polju ishrane stanovništva

Grujica Žarković

1972

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/5619dba6-6c83-45ca-bfcd-09bad44a804f>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA
KNJIGA XVI
ODJELJENJE MEDICINSKIH NAUKA
KNJIGA 3.

SIMPOZIJUM
O NAUČNOISTRAŽIVAČKOM RADU NA POLJU
ISHRANE STANOVNIŠTVA
19. i 20. oktobar 1970. godine



Redakcioni odbor:

Grujica Žarković, Miroslav Radovanović,
Ratko Buzina i Momir Janjić

Urednik

Grujica Žarković,
vanredni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO

1972

BOŽIDAR S. SIMIĆ

REZULTATI I SMEROVI DOSADAŠNJEG RADA NA IZUČAVANJU ISHRANE NARODA U JUGOSLAVIJI

U V O D

Isvršiti evaluaciju dosadašnjih dostignuća na polju izučavanja ishrane u nas bio bi jednostavan zadatak s obzirom na relativno oskudnu tradiciju, u upoređenju sa drugim zemljama, ali usled nedostatka instrumenata za centralizovano sistematsko prikupljanje podataka o radovima pojedinaca i institucija na ovom polju, kao i nedostatka koordinacije rada pojedinih ustanova — jako je otežano izvršenje ovakvog zadatka.

Stoga je bilo neophodno stupiti u direktan kontakt sa institucijama i ličnostima za koje se zna da rade na problemima ishrane i preko kojih prikupiti podatke o publikacijama iz ove oblasti i na osnovu tih podataka dobiti uvid u problematiku na polju izučavanja ishrane naroda.

Osnovno pitanje na koje treba dati odgovor analizirajući materiju obuhvaćenu tim publikacijama jeste da li je u Jugoslaviji naučnoistraživački rad bio pravilno usmeravan i da li je odgovor dobijen tim radom bio iskorišćen pri planiranju politike daljeg naučnog rada i praktične primene postignutih rezultata u cilju prevencije masovnih bolesti nedovoljne, odnosno preobilne ishrane, kao i patoloških stanja koja prate nepravilnu ishranu.

Pristup načinu traženja odgovora na postavljeno pitanje mogao bi biti dvojak:

a) na osnovu analize predmeta izučavanja zaključiti da li je odabran pravilan put istraživanja i oceniti predložene mere za praktičnu primenu naučnih saznanja — ukoliko ih je bilo; ili:

b) na osnovu periodičnih publikacija koje se bave analizom stanja zdravlja sa aspekta ishrane oceniti da li je u proteklom periodu relativno intenzivnog rada na ovom polju nešto učinjeno što bi dovelo do promena nabolje — jer u krajnjoj liniji nauka radi nauke nije nauka.

Ja sam u svojoj analizi odabrao ovaj drugi put. Međutim, pre pristupanja analizi celokupne problematike koja je bila predmet izučavanja u proteklom periodu, hteo bih na osnovu poznatih publikacija da približno odredim vreme koje se može istorijski smatrati renesansom na polju izučavanja ishrane naroda u nas, jer nema sumnje da je sporadičnih pokušaja na ovom polju bilo još u vreme kada je naša medicina bila u povelju i kada nije ni bilo medicinara specijalista za ishranu

— nutricionista, već su se tim problemima bavili i drugi medicinski kadrovi, i to više iz hobija, a manje iz profesionalnih razloga.

Ne smetnuvši s uma kritikovanu krilaticu da »svako smatra da sa njim počinje nova era«, nisam u mogućnosti da drukčije pristupim analizi do sada učinjenog nego konstatacijom da ta nova era, koju bih ja nazvao našom renesansom na polju izučavanja ishrane, zaista počinje sredinom ovog veka, dakle pre dve decenije.

Naime, iz spiska radova vidi se da medicinari svoju aktivnost na ovom polju počinju da javnosti saopštavaju tih godina.

Iz analize tabele br. 1, u kojoj su dati podaci po institucijama onako kako su se hronološki pojavljivale njihove publikacije, vidi se da je prva zapažena publikacija u ovom periodu potekla iz Instituta za izučavanje ishrane naroda Srpske akademije nauka (1950), a zatim slede sa svojim publikacijama Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Hrvatske (1951), Institut za higijenu i socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Sarajevu (1951), Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Srbije (1952), Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Slovenije, Higijenski institut Vojnomedicinske akademije (1952), Zavod za zdravstvenu zaštitu u Beogradu (1952), Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu (1958), Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Makedonije (1959), Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Novom Sadu (1964) i Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Nišu (1966).

Ukoliko je bilo drugih institucija ovog karaktera koje su radile sistematski na tim problemima, njihova aktivnost je mogla jedino da se poklopi sa ovim vremenskim intervalom. Ovaj period izuzetno pojačane aktivnosti na polju izučavanja ishrane naroda može se smatrati početkom renesanse u tom domenu, renesanse koja je naglo počela sa pojavom zdravstvenih institucija koje su u svoj plan rada sistematski unosile i rad na polju izučavanja ishrane i koje su na početku ovog perioda, zahvaljujući dalekovidnoj politici izvesnih rukovodilaca zdravstvene službe, mogle skrenuti na sebe pažnju dobijanjem novih kadrova koji su počeli profesionalno i planski da se bave naučnoistraživačkim radom.

Iz tabele br. 2 vidi se hronološki redosled većine autora — medicinara i fiziologa, onako kako su se pojavljivali sa svojim publikacijama, iz čega se može naslutiti i trend kretanja istraživanja na ovom polju. Iz datih podataka se vidi da je od 31 registrovanog naučnog radnika iz 11 anketiranih zdravstvenih ustanova, koji se pojavljuju kao nosioci rada, 22 bilo u prvoj dekadi ovog dvadesetogodišnjeg perioda, a da je u drugoj bilo samo 9.

Uprkos takvoj situaciji, rad na polju izučavanja ishrane nije usahnuo. Naprotiv, on je bivao sve kvalitetniji jer je iskustvo kadrova angažovanih na ovom polju bilo sve veće, a delom i opremljenost institucija u kojima su oni radili, sve bolja.

OSVRT NA PROBLEME U VEZI SA ISHRANOM NARODA U JUGOSLAVIJI KAO CINIIOCE KOJIMA TREBA DA BUDE USLOVLJENA POLITIKA IZUCAVANJA NA POLJU ISHRANE

Pre nego što uzmem u razmatranje postignute rezultate na polju izučavanja ishrane, želim da dam ocenu stanja ishrane našeg naroda na osnovu sukcesivno publikovanih analiza u toku dvadesetogodišnjeg

perioda, da bi se dobio uvid u dinamiku promena na ovom polju. To bi dalje poslužilo i za ocenu efekta mera koje su preduzimate na osnovu saznanja do kojih se došlo putem izučavanja ishrane i stanja uhranjenosti naroda.

S obzirom na činjenicu da je već 1950. godine broj naučnih ustanova i naučnih radnika koji se bave problemima ishrane sa aspekta zdravlja naglo porastao u odnosu na prethodni period, moglo bi se pretpostaviti da bi plodove njihovog rada trebalo očekivati posle 5—10-godišnjeg perioda. Stoga bih ja uzeo u razmatranje situaciju u zemlji u tom intervalu, onako kako sam je ja u to vreme video i ocenio u referatu koji sam održao na sastanku Komisije za ishranu Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu 1959. godine, sa ciljem da stanje u prethodnom 10-godišnjem periodu uporedim sa stanjem nakon narednog desetogodišnjeg perioda, kako je ono viđeno i dato u referatima na I i II kongresu nutricionista Jugoslavije, koji su održani 1967. u Beogradu, odnosno 1969. u Zagrebu.

Želeo bih da povlačenjem paralele između stanja u prvoj dekadi — period od 1950—1959 — i stanja u drugoj dekadi — od 1960—1969 — uočim razlike između konstatovanih stanja i da na osnovu njih procenim veličinu uticaja rezultata postignutih na naučnoistraživačkom polju u pogledu stepena efikasnosti mera koje treba da slede ovaj rad radi poboljšanja ishrane i uhranjenosti naroda, odnosno njegovog zdravlja i biološkog potencijala.

Prvo, da vidimo koji su to problemi u oblasti izučavanja ishrane naroda bili aktuelni pre 10 godina (B. S. Simić: Aktuelni problemi u vezi sa ishranom naroda u Jugoslaviji, Narodno zdravlje, 1959, 4, XV, 119). Zapravo želim da ukažem na to kako smo tada gledali na probleme i koje smo od njih smatrali aktuelnim.

1. Ispitivanje ishrane i uhranjenosti stanovništva

Ovaj problem se i tada postavljao kao vrlo aktuelan zbog neujednačenosti metodologije ispitivanja i pomanjkanja osnovnih podataka o situaciji u Jugoslaviji.

»Osnovna tačka od koje treba početi ako se želi da popravi stanje uhranjenosti naroda, pa prema tome i njegovo zdravstveno stanje, jeste upoznavanje biološke vrednosti dnevnog obroka. Naime, mora se znati kako se narod hrani i ima li masovne pojave bolesti koje su posledica nepravilne, bilo nedovoljne, bilo preobilne ishrane. Prema tome, polazna tačka bi bila ispitivanje ishrane radi dobijanja tzv. *karte ishrane naših naroda*, na osnovu koje bi se dobio uvid u to koji su krajevi naše zemlje najugroženiji, a posebno koje kategorije stanovništva.«

Skoro iz svih izveštaja se vidi da naše ustanove već godinama rade na anketi ishrane, i moglo bi se reći da prikupljeni podaci prilično realno daju sliku ishrane naših naroda.

Stoga izvesne ustanove već predlažu praktične mere koje bi trebalo preduzeti da se stanje popravi.

Međutim, ne treba smetnuti s uma da ankete nisu uvek vođene u porodicama koje su bile odabrane metodom slučajnog izbora, što onemogućuje donošenje pravilnih zaključaka. Pored toga, otežavajuća okolnost je i to što su rezultati nekih anketa izraženi po jednom stanovniku,



a drugih po jednoj prehranbenoj jedinici. To nameće neophodnost izražavanja dobijenih rezultata na isti način, i to u odnosu na prehranbenu jedinicu.

Uprkos neujednačenosti u pogledu izražavanja rezultata anketiranja, pada u oči da je ishrana skoro u svim krajevima (Srbija, Hrvatska, Slovenija, BiH) karakteristična ne toliko po nedovoljnosti u energetskom pogledu, već po nedovoljnosti u pogledu belančevina životinjskog porekla, kalcijuma, vitamina A, D, C i B-kompleksa.

Prema tome, trebalo bi raditi na upotpunjavanju karte ishrane naroda, na osnovu koje bi se moglo pristupiti pravilnijem planiranju ishrane u pojedinim republikama i krajevima.

2. Potrebe pojedinih starosnih kategorija u pogledu energetskih, gradivnih i zaštitnih materija

Skoro sve anketirane ustanove ističu važnost rešavanja ovog problema, tj. važnost utvrđivanja stvarnih potreba pojedinih kategorija stanovništva. Međutim, samo izvestan manji broj tih ustanova je praktično izučavao ovaj problem (SAN, Higijenski institut NRH).

Rešavanje ovog problema, uprkos učinjenim naporima, vrlo je teško jer su potrebe organizma našeg čoveka prilično različite s obzirom na velike razlike u pogledu načina života ljudi istih zanimanja. Rešavanje ovog problema se može postići izradom tablica potrebâ na osnovu ispitivanja energetske potrošnje ljudi različitog zanimanja, što je skopčano sa dugogodišnjim ispitivanjima, ili izradom tablica na osnovu prosečne telesne težine našeg čoveka, uz odgovarajuće korekcije u vezi sa godinama starosti i klimatskim prilikama.

3. Rad na uklanjanju uzroka masovnih bolesti koje su posledica nepravilne ishrane

Anketa ishrane radi ankete nema mnogo smisla, što znači da mora biti dopunjena rezultatima ispitivanja stanja uhranjenosti, odnosno zdravstvenog stanja naroda, jednovremenom primenom biohemijskih, funkcionalnih, antropometrijskih i kliničkih ispitivanja. Pojedinačna ispitivanja ma koje vrste uvek su insuficijentna i obično znače gubitak vremena i materijalnih sredstava.

Iz podataka dobijenih anketiranjem skoro svih naših zdravstvenih ustanova koje se bave izučavanjem ishrane vidi se da one ovim problemima pristupaju kompleksno, što znači da jednovremeno primenjuju sve potrebne metode.

Rezultati ovih kompleksnih ispitivanja jasno pokazuju da je stanovništvo izvesnih krajeva naše zemlje zaostalo u pogledu rasta i telesne težine i da u tim krajevima preovlađuju i druge bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane — sindrom proteinskog deficita, anemija, rahitis, struma, hipovitaminoza C i A, pelagra.

Pojava ovih masovnih bolesti je naročito zapažena kod seoskog stanovništva, mada se hipovitaminozna stanja viđaju i kod ljudi koji se hrane u objektima za kolektivnu ishranu.

Praktično rešavanje nekih od ovih problema je već u toku (struma, pelagra i rahitis), ali se uvek ne sprovode na širokom planu i jednobrazno.

Stoga je potrebno koordinirati rad na ovom polju i sprovesti što efikasniju kontrolu preduzetih mera uz evidenciju postignutih rezultata. Može se slobodno reći da su dosadašnja ispitivanja u cilju utvrđivanja postojećeg stanja sasvim dovoljna da bi se na osnovu njih preduzele praktične mere za suzbijanje bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane, što, razume se, ne isključuje potrebu za daljim naučnoistraživačkim radom u toj oblasti.

Međutim, treba uzeti u obzir da sa napretkom industrijalizacije i povećanjem broja gradskog stanovništva, pa prema tome i broja intelektualaca i visokokvalifikovanih radnika kao i penzionera, sve više postaje aktuelan problem koji inače već mnogo godina postoji u razvijenim zemljama, a koji je u direktnoj vezi sa ishranom. Naime, iz dana u dan sve je veći broj ljudi koji uzimaju više energetske materije nego što im je u datoj situaciji potrebno, te usled toga dolazi do nagomilavanja masti u organizmu. Ovakvo stanje sigurno vodi povećanju broja osoba obolelih od degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema koje smanjuju dužinu trajanja života. Zbog toga posebnu pažnju treba posvetiti i izučavanju degenerativnih bolesti, pa prema tome i ishrani ljudi starijih od 45 godina, a naročito stanovništva gradskih i industrijskih naselja.

Prema podacima iz anketiranih ustanova, na ovom problemu se poslednjih godina i kod nas radi, pa bi ta ispitivanja trebalo proširiti i upotpuniti (Zavod za zdravstvenu zaštitu SRH, Institut za higijenu i socijalnu medicinu Med. fak. u Sarajevu, Higijenski institut Med. fak. u Beogradu).

4. Kolektivna ishrana

Jedan od vidova popravke nedostataka naše tipske ishrane je osnivanje higijenskih objekata za kolektivnu ishranu. Prema iskustvu svih naših ustanova koje se bave problematikom kolektivne ishrane, ovaj način ishrane nije zasada odgovorio postavljenim zadacima, izuzev izvesnog broja školskih kuhinja i onih objekata u industriji koji obezbeđuju samo tzv. dopunski obrok.

Ispitivanja vrednosti školskog obroka su pokazala da on znači znatan doprinos u popravci tipske ishrane, naročito u pogledu belančevina, kalcijuma i vitamina. Nedostaci kolektivne ishrane nisu samo sanitarno-higijenske prirode, već su znatno više fiziološko-higijenske i ekonomske prirode. Stoga treba preduzeti mere da se izvrši tipizacija objekata za kolektivnu ishranu u industriji, školama i internatima. Jedna od mera bila bi izdavanje štampanih uputstava o izgradnji higijenskih prostorija, o uređajima, načinu kvalifikovanja osoblja i načinu planiranja ishrane na osnovu potreba određenih uzrasta.

5. Izrada nacionalnih tablica hranljive i zaštitne vrednosti namirnica

Svi koji su ispitivali ishranu pojedinih populacija primenom konsumnoanalitičkog metoda redovno su se nalazili pred problemom koje tablice hranljivih vrednosti namirnica da upotrebe pri obradi materi-

jala. Otuda i tako veliko šarenilo u pogledu vrsta tablica (međunarodne tablice, francuske tablice, nemačke tablice itd.). Mišljenje svih istraživača je da su *nacionalne tablice* neophodne. Izvesne naše ustanove (Higijenski institut SRS, Zavod za zdravstvenu zaštitu SR BiH) rade već sistematski na izradi nacionalnih tablica, te ih u tom radu treba pomoći. Pored toga, trebalo bi razmotriti i pitanje standarda naših namirnica, kao i pitanje dopune pravilnika o proizvodnji i prometu životnih namirnica.

6. Aditivi — dodaci hrani

Pitanje obogaćivanja izvesnih namirnica čija biološka vrednost nije optimalna vrlo je aktuelno svuda u svetu pa i u nas (dodavanjem kalcijuma, gvožđa i vitamina B-kompleksa belom i kukuruznom brašnu, dodavanje joda kuhinjskoj soli. Međutim, treba imati u vidu da izvesna direktno neškodljiva sredstva koja se dodaju namirnicama mogu indirektno naneti štetu, jer otežavaju iskorišćavanje nekih nutrijensa (polifosfati).

Kad je reč o aditivima, mnogo je aktuelniji problem u vezi sa onima koji se sve više dodaju namirnicama u cilju poboljšanja organoleptičkih osobina (boje, začini, emulgatori) i u cilju konzervisanja (antiseptična sredstva, antioksidansi, sinergisti), a u namirnicama se neki put mogu naći i nedozvoljene količine pesticida. Poseban problem predstavljaju boje za koje postoji sumnja da imaju kancerogeno dejstvo.

Iz izveštaja naših ustanova (Farmaceutski fakultet i Veterinarski fakultet u Zagrebu, Zavod za zdravstvenu zaštitu SR BiH, Zavod za zdravstveno varstvo SR Slovenije, Zavod za zdravstvenu zaštitu SRH) vidi se da je pitanje aditiva veoma aktuelno i da treba poštiti kontrolne mere.

7. Nuklearna energija i ishrana

Posle izveštaja mnogih institucija (Zavod za zdravstvenu zaštitu SR BiH, Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Beogradu) vidi se da je sve aktuelniji problem — ishrana i nuklearna energija.

Iskorišćavanje nuklearne energije u cilju konzervisanja namirnica još uvek je u fazi ispitivanja; naime, ispituje se da li se »hladna sterilizacija« može uvrstiti u spisak metoda za konzervisanje, pod uslovom da pored potpunog uništenja mikroorganizama (spora, virusa, parazita i insekata) obezbedi i očuvanje organoleptičkih svojstava namirnica, kao i da namirnice ne izazivaju bilo kakva oštećenja ljudskog organizma čak i pri uzimanju većih količina u dugom vremenskom periodu.

Međutim, za nas je danas od mnogo većeg značaja obezbeđenje stanovništva od upotrebe hrane dobijene od životinja i biljaka koje su dolazile u kontakt sa radioaktivnim česticama. Primena savremenih metoda detekcije i dekontaminacije je problem kojim se treba što detaljnije pozabaviti da bi se preko Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu i drugih zainteresovanih ustanova pristupilo osposobljavanju kadrova za rad na tom polju.

8. *Objedinjenje republičkih društava nutricionista u Savez društava za unapređenje ishrane naroda Jugoslavije*

U izvesnim republikama (SR Srbija, SR Hrvatska) već su osnovana društva nutricionista sa zadatkom da povežu što veći broj stručnjaka svih profila koji se bave izučavanjem ishrane, kako bi i na ovoj liniji društvene aktivnosti, tj. na polju izučavanja ishrane došlo do što je moguće bolje koordinacije rada.

To su bili neki od problema koje smo tada smatrali aktuelnim i od čijih rešenja je delom zavisilo i zdravstveno stanje naroda.

Naime, mi smo u to vreme mogli konstatovati da, uprkos deseto-godišnjim naporima, stanje ishrane i uhranjenosti naroda ne zadovoljava. Dobijene vrednosti su ukazivale da dnevni obrok obično zadovoljava u energetsom pogledu potrebe gradskog, ali ne i seoskog stanovništva i fizičkih radnika. Što se tiče gradivnih i zaštitnih materija, uprkos izvesnim poboljšanjima, sadržaj belančevina životinjskog porekla u dnevnom obroku nije optimalan, kao ni količina kalcijuma, dok je sadržaj vitamina C, A, D, B₂ takođe često nedovoljan. Analiza strukture ishrane pokazivala je da u sastav dnevnog obroka, naročito u seoskog stanovništva i polukvalifikovanih tzv. sezonskih radnika, pretežno ulaze žitarice i druge namirnice biljnog porekla, uz malo voća, dok je učešće namirnica životinjskog porekla neznatno.

Ispitivanja su pokazivala da je naročito u izvesnim zaostalim krajevima ishrana nedovoljna i da zbog toga dolazi do zastoja u telesnom razvoju, da pojave mikrocitne, hipohromne anemije, pelagre, rahitisa, hipovitaminoze C i A, zubnog karijesa i strume. S druge strane, postojali su dokazi da među intelektualcima i visokokvalifikovanim radnicima ima sve više ljudi čija telesna težina znatno prevazilazi idealnu vrednost, te da ova grupa predstavlja izvor kandidata za prevremenu pojavu oboljenja kardiovaskularnog sistema degenerativne prirode (hipertenzija, apopleksija, koronarna insuficijencija), jetre i pankreasa (dijabetes melitus), što se u krajnjoj liniji odražava i u smanjenju radne sposobnosti i dužine trajanja života (B. S. Simić: Narodno zdravlje, 1961, 11, 366).

Očigledno je da stanje nije zadovoljavalo ni u pogledu uhranjenosti naroda — prevagu su imale bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane, sa tek naznačenom tendencijom povećanja broja obolelih od degenerativnih bolesti, ali isto tako ni u pogledu primenjivane metodologije.

Potom sledi još jedna decenija rada na polju izučavanja ishrane i uhranjenosti naroda.

Ako bismo probleme koji su na I i II kongresu nutricionista Jugoslavije, održanom na kraju II dekade rada na izučavanju ishrane naroda (1967, 1969), uzeli kao merilo stanja u zemlji u odnosu na proteklu dekadu, onda bismo videli da su i na I i na II kongresu podvučeni manje-više isti problemi sa kojima smo se sretali u toku I dekade naše renesanse.

Kao aktuelni mogu se smatrati sledeći problemi koji proizilaze iz zaključaka kongresâ nutricionista:

1. Ispitivanje ishrane i stanja uhranjenosti

Ispitivanje ishrane i stanja uhranjenosti je i dalje aktuelan problem s obzirom da je u nekim krajevima Jugoslavije ishrana hipokalorična, dok je istovremeno u drugim hiperkalorična, uz nedovoljno unošenje animalnih belančevina, što je, opet, poseban problem.

Pored toga, na Kongresu je istaknuto da je deficit u liposolubilnim vitaminima D i A, kao i u vitaminu C, kalcijumu, jodu i fluoru još uvek problem.

2. Hiperalimentacija

Hiperalimentacija — gojaznost, degenerativne bolesti kardiovaskularnog sistema i dijabetes kao posredni i neposredni uzroci smrti sve češće dolaze do izražaja, te se s tim u vezi postavlja i neophodnost produblivanja i proširenja istraživačkog rada na polju epidemiologije i profilakse ovih stanja putem usmeravanja ishrane u pravcu smanjenja nje ne kalorijske vrednosti i promene strukture (ulja).

3. Mortalitet odojčadi, male dece i školske dece

Pitanje smrtnosti odojčadi i male dece i veze ove pojave sa nepravilnom ishranom istaknuto je kao značajan problem, naročito u krajevima u razvoju gde je taj odnos jače izražen.

Istaknut je i problem ishrane i uhranjenosti školske dece, a s tim u vezi i značaj školskog dopunskog obroka koji se može realizovati preko školskih kuhinja.

4. Izučavanje ishrane starih ljudi

Od posebno velikog značaja istaknut je problem vezan za korelaciju ishrane i stanja uhranjenosti sa zdravljem starih ljudi kao izrazito vulnerabilne grupe. Mada je na ovom pitanju već nešto rađeno, istaknuto je da, s obzirom na porast broja starih ljudi u skoroj budućnosti, treba ovome posvetiti više pažnje.

5. Problemi vezani za jodiranje kuhinjske soli

U vezi sa primenom jodirane soli u profilaksi gušavosti konstatovano je da pored postignutih uspeha i izrazitog smanjenja prevalencije strume postoji i prolazno povećanje prevalencije hipertireoze, i to u prvim godinama profilakse. Iz toga sledi da problem adekvatne profilakse strume, mada bez veće opasnosti od pojave hipertireoze, ostaje i dalje aktuelan uprkos vidnom smanjenju broja obolelih.

6. Problem šećerne bolesti

Šećerna bolest pokazuje sve izraženiju tendenciju porasta. Uprkos iskorišćavanju insulinske terapije, mortalitet je i dalje u porastu. Podvlači se da je mortalitet najveći u Sloveniji, zatim u Hrvatskoj i Srbiji,

a najmanji u Makedoniji, BiH i na Kosovu, što je u korelaciji sa kalorijskom vrednošću hrane u navedenim republikama, odnosno oblastima. Postoji potreba daljeg izučavanja, a posebno izučavanja veze između hiperalimentacije, gojaznosti, degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema i šećerne bolesti.

7. Toksiinfekcije i parazitarne infestacije

Toksiinfekcije i parazitarne infestacije putem hrane predstavljaju posebno važan problem, te izučavanje treba nastaviti, a naročito na izvesnim vulnerabilnim grupama (odojčad, mala deca) kod kojih ovakva stanja favorizuju pojavu sekundarne malnutricije.

8. Pesticidi u hrani

Rezidua pesticida u hrani i opasnosti koje prete stanovništvu s tim u vezi iz dana u dan sve su ozbiljniji problem, te treba nastaviti izučavanja na tom polju, jer su dosadašnja ulaganja u ovaj rad bila nedovoljna.

9. Naučnoistraživački rad na polju ishrane

Na Kongresu je konstatovano da se ovaj rad odvija uz puno materijalnih i kadrovskih teškoća, ali da treba po svaku cenu nastaviti sa radom na sledećim aktuelnim zadacima:

a) sistematsko praćenje ishrane i stanja uhranjenosti reprezentativnih grupa stanovništva, pri čemu treba posebno posvetiti pažnju utvrđivanju prevalencije bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane (avitaminoze, sindrom proteinskog deficita) i preobilne ishrane (gojaznost, degenerativne bolesti kardiovaskularnog sistema, dijabetes);

b) izučavanje nutritivne vrednosti hrane, posebno sa aspekta mogućnosti zamene životinjskih belančevina biljnim belančevinama;

c) izučavanje korelacije ishrane i dužine trajanja života i radne produktivnosti;

d) pronalaženje najadekvatnijih tehnoloških procesa za očuvanje biološke vrednosti namirnica, uključujući i proučavanje metoda njihovog obogaćivanja nutriensima;

e) proučavanje stepena i vrste kontaminacije hrane radioaktivnim materijama.

Normalno bi bilo očekivati da II jugoslovenski kongres nutricionista, koji je održan samo dve godine kasnije (1969), ne bi mogao da istakne neke nove probleme koji bi zaslužili veću pažnju nego što je to bio slučaj sa problemima istaknutim na I jugoslovenskom kongresu.

II kongres ističe kao aktuelne sledeće probleme:

1. Problemi nedovoljne i preobilne ishrane

Uprkos stalnom povećanju prosečne kalorijske vrednosti obroka, još uvek ima krajeva, odnosno porodica koje ne dobijaju dovoljno kalorija, dok, s druge strane, ima krajeva, odnosno porodica, gde je ishra-

na hiperkalorična. Pored toga, još uvek je aktuelan problem avitaminoza, odnosno hipovitaminoza (A, C, D, sporadično pelagra) i sindrom kalorijsko-proteinskog deficita (zastoj u razvoju), ali i problem vezan za hiperkaloričnu ishranu, a posebno za preveliko unošenje masti i šećera (gojaznost, degenerativne bolesti kardiovaskularnog sistema, šećerna bolest).

Posebno je istaknut problem vezan za neujednačeni ritam uzimanja hrane i uticaj takvog načina ishrane na morbiditet i produktivnost.

U glavnom referatu na Kongresu [E. Ferber i sar., (146)] istaknuto je da su ne samo supkliničke već i kliničke manifestacije deficitarnih stanja još uvek brojne, pa čak i da postoji tendencija pogoršanja u grupi predškolske i školske dece (zastoj u razvoju, deformacije koštano sistema, rahitis, anemija, pelagra, endemska gušavost, deficit u vitaminu A, C, i B₂, zubni karijes), što nesumnjivo govori u prilog kvalitativnih nedostataka uprkos konstatovanom prosečnom povećanju njene kalorijske vrednosti.

Iz ovoga se vidi da su i na kraju druge dekade naše renesanse aktuelni jednovremeno kako problemi vezani za nedovoljnu ishranu, tako i oni vezani za preobilnu ishranu. Međutim, uzroke ovakvom stanju treba tražiti i u nezadovoljavajućem zdravstvenom vaspitanju naroda iz oblasti poznavanja ishrane.

2. Aditivi u hrani

Posebno je istaknut niz problema u vezi sa značajem izučavanja toksičnih materija — aditiva koji se mogu naći u hrani (boje, antibiotici, pesticidi).

3. Alkoholizam

Ukazano je na alkoholizam kao na jedan od sve aktuelnijih problema, što u neku ruku predstavlja novinu i ukazuje da, za razliku od ranijeg perioda, hroničan alkoholizam praćen teškim somatskim i psihičkim oštećenjem organizma predstavlja ozbiljan problem kojim se moraju pozabaviti i naši istraživači, jer je u tesnoj vezi sa ishranom i stanjem uhranjenosti, odnosno stanjem zdravlja hroničnih alkoholičara kojih je u našoj zemlji sve veći broj.

Ako bismo aktuelnost pojedinih problema vezanih za morbogenu ulogu nepravilne — nedovoljne, odnosno preobilne — ishrane cenili na osnovu porasta, odnosno opadanja prevalencije pojedinih bolesti koje se mogu dovesti u vezu sa nepravilnom ishranom, onda bi tabela br. 3, koja daje strukturu morbiditeta na osnovu utvrđenih dijagnoza pri prvom pregledima za period od 1958—1963 godine, koji se nalazi u sredini dvadesetogodišnjih napora na polju izučavanja ishrane i mera za njeno poboljšanje, mogla da posluži ne samo kao potvrda da je došlo do izvesnih promena u ishrani naroda, već i kao indikator u kom pravcu treba usmeravati naša dalja istraživanja.

Iz datih podataka se vidi da prevalencija avitaminoza, anemija i gušavosti opada, dok prevalencija ulkusne bolesti, šećerne bolesti, holecistitaze i hipertenzije raste. Pored toga, treba imati na umu i činjenicu da

je iz godine u godinu i broj umrlih od degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema, hipertenzije i dijabetesa sve veći.

Ovakva struktura morbiditeta, odnosno mortaliteta u skladu je sa promenama u strukturi ishrane naroda.

Naime, iz tabele br. 4 vidi se da postoji trend povećanja kalorijske vrednosti prosečnog dnevnog obroka, povećanja potrošnje biološki vrednijih namirnica, voća i povrća, ali i masti i šećera, čime se može objasniti smanjivanje prevalencije bolesnih stanja koja dolaze zbog nedovoljnosti ishrane u gradivnim i zaštitnim materijama i povećanje prevalencije bolesnih stanja koja prate hiperalimentaciju.

Na osnovu svega moglo bi se zaključiti da je u toku dvadesetogodišnjeg perioda uvek bio aktuelan isti niz problema vezan za ishranu — problemi nedovoljne i problemi preobilne ishrane, a s tim u vezi i niz odgovarajućih zdravstvenih problema.

Međutim, kvantitativan odnos grupe bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane i grupe bolesti koji su posledica preobilne ishrane se neprestano menjao, tako da je umesto dominirajućih bolesti prve grupe na početku došlo na kraju do dominacije bolesti druge grupe.

U tome treba tražiti objašnjenje zašto je naučnoistraživački rad u našoj zemlji mogao skoro paralelno i podjednako intenzivno da se razvija na oba polja, koja su od interesa ne samo za naš narod, već su i od međunarodnog značaja.

Potvrdu za ovo možemo naći u analizi radova na polju izučavanja ishrane naroda u proteklom dvadesetogodišnjem periodu.

Naime, iz analize radova, odnosno tematike kojom su se bavili naši naučnici nutricionisti u proteklom dvadesetogodišnjem periodu može se videti da li i u kolikoj su meri oni bili u toku aktuelne situacije na ovom polju, odnosno u kolikoj je meri politika istraživačkog rada bila usklađena sa potrebama zemlje, odnosno naroda.



PROBLEMI ISHRANE NA KOJIMA SU RADILE, ODNOSNO RADE POJEDINE INSTITUCIJE

Iz liste publikacija (vidi prilog) pojedinih ustanova i ličnosti vidi se da na početku ove dvadesetogodišnje ere većina usmerava svoj naučnoistraživački rad u pravcu bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane i u pravcu izučavanja metabolizma.

Izučavanja bolesti što su posledica nedovoljne ishrane imala su pretežno epidemiološki karakter, sa zadatkom da se utvrdi prevalencija pojedinih bolesnih stanja uzrokovanih nedovoljnom ishranom, ispitujući u isto vreme i način ishrane pojedinih populacija sa ciljem da se nađe korelacija između ishrane i utvrđenog stanja uhranjenosti.

Saradnici Instituta za izučavanje ishrane naroda SAN-a, sa D. Borićem (44, 47, 48, 50, 52, 54, 56 i 57) i S. Đelineom (147, 156) na čelu, svu svoju pažnju su usmeravali na izučavanje ishrane i uhranjenosti seoskog, a delom i radničkog stanovništva u raznim krajevima Srbije.

Od posebnog pionirskog značaja su izučavanja D. Borića (42, 45) i M. Gladilina u saradnji sa W Dabry-Bema na Kosovu, koja su ukazala na velik medicinsko-socijalni i ekonomski značaj malnutricija, a posebno pelagre u tim oblastima.

Izučavanja A. Đaje (109, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 120, 122, 123), D. Šnajedra (451, 452) i saradnika bila su vrlo brojna i uglavnom vezana za ishranu seoskih i radničkih populacija, sa zadatkom da se u svetlosti tih saznanja oceni i zdravstveno stanje, odnosno radna sposobnost ispitivanih grupa. Od posebnog značaja je bilo nastojanje ovog tima da populariše nauku o ishrani radi popravke postojećeg stanja.

Izučavanja S. Đelineja (150, 153, 156, 157) i I. Barića (18, 21, 24, 25, 33, 34) bila su usmeravana u pravcu osnovnog metabolizma i termoregulacije u različitim klimatskim i temperaturnim uslovima i ishrane (gladovanje), kao i ukupnog energetskog prometa pri različitim uslovima rada.

L. Klinc (174, 176, 177, 183) kao član ovog tima svoju aktivnost usmeravao je u pravcu biohemijskih pokazatelja stanja uhranjenosti (hemoglobin, proteini i serum) i proučavanja mogućnosti iskorištavanja pojedinih nutriensa.

A. Damanski (98, 99, 100, 101, 102) i G. Rakić (351, 352, 353) svoju aktivnost su usmeravali u pravcu izučavanja biološke vrednosti pojedinih namirnica, naročito sa aspekta sadržaja onih nutriensa koji su bili zastupljeni u nedovoljnoj količini u uobičajenoj tipskoj ishrani (vitamin C).

Prilikom ovih ispitivanja je zapaženo da je stanje uhranjenosti školske i predškolske dece najbolji indikator stanja ishrane, odnosno uhranjenosti čitave populacije, te je M. Velisavljev (457, 458, 459, 460, 461) posebnu pažnju posvetio izučavanju malnutricija ove kategorije stanovništva.

B. Simić i S. Penezić, G. Miljković, M. Vučenović su posebnu pažnju posvetili izučavanju metabolizma azota, masti i nekih elektrolita u osoba sa znacima hronične insuficijencije bubrega i u hroničnih alkoholičara (436, 437).

U isto vreme jedan drugi tim u Hrvatskoj vrši slična ispitivanja, sa ciljem da utvrdi prevalenciju bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane među seoskim stanovništvom i u pet većih gradova (hipovitaminoze, pelagra).

Grupa na čelu sa E. Ferberom i R. Buzinom posebnu pažnju posvećuje ne samo klasičnim malnutricijama i avitaminozama, već i gušavosti, koja u mnogim krajevima ima endemski karakter, a u izvesnim krajevima ovaj tim izučava i prevalenciju zubnog karijesa (88, 139, 142). Ova grupa posebnu pažnju posvećuje izučavanju malnutricija u grupi dece i omladine. R. Buzina, A. Horvat i H. Maver posebnu pažnju posvećuju ne samo izučavanju prevalencije i etiologije gušavosti, već i njenoj profilaksi (75, 77).

Međutim, s obzirom na razlike u ishrani i stanju uhranjenosti pojedinih populacija, ova grupa paralelno sa izučavanjem malnutricija u Hrvatskoj sprovodi i vrlo obimna epidemiološka ispitivanja prevalencije degenerativnih bolesti kardiovaskularnih oboljenja i dijabetesa (83, 85, 95).

R. Buzina i A. Brodarec sa svojim saradnicima, kao deo jednog međunarodnog tima na čelu sa A. Keysom, razvijaju veliku aktivnost na tom polju, shvatajući da će Jugoslavija uskoro biti suočena i sa problemima koji prate hiperalimentaciju, a posebno sa problemima

koji prate nepravilnosti ishrane u pogledu količine i vrste masti u dijete (polinezasićene masne kiseline) i promene u mehanizmu koagulacije krvi koje prate takva stanja (68, 70, 74, 80).

H. M a v e r se bavi i energetskeg metabolizmom u različitim uslovima rada, a A. Horvat metabolizmom joda i vitamina A.

G. Žarković i M. Radovanović vrše slična epidemiološka ispitivanja u BiH, posebno izučavajući ishranu i stanje uhranjenosti seoskog stanovništva i rudara. Ova ispitivanja su ukazala na široku rasprostranjenost malnutricija i nekih avitaminoza (pelagra) i gušavosti (304), te ova grupa posebnu pažnju posvećuje i problemima vezanim za profilaksu gušavosti.

S obzirom na specifičnosti prilika u ovoj Republici, ovaj tim posebnu pažnju posvećuje izučavanju higijensko-biološke vrednosti namirnica sa aspekta profilakse alimentarnih intoksikacija i infekcija. Budući da kolektivna ishrana ima poseban značaj u populacijama gde je broj siromašnijih radnika veliki i gde porodična ishrana ne obezbeđuje dovoljno neophodnih nutrienasa, ova grupa je razvila veliku aktivnost na polju pronalaženja adekvatnih šema za ishranu radnika (330, 308, 309).

G. Žarković sa svojim saradnicima je bio jedan od prvih istraživača koji je ukazao na značaj izučavanja kontaminacije hrane radioaktivnim materijama (343), kao i mera za dekontaminaciju (485). M. Džuhur je posebnu pažnju posvetila izučavanju kancerogenog dejstva nekih aditiva prisutnih u hrani (107).

Kasnije ovaj tim posvećuje i posebnu pažnju problemima hiperalimentacije i šećerne bolesti (M. Levi), a posebno alkoholizmu kao problemu koji po izvesnim karakteristikama može biti doveden u vezu sa ishranom (193).

B. S. Simić sa svojim saradnicima iz Higijenskog instituta Medicinskog fakulteta u Beogradu, Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu, Republičkog zavoda za zdravstvenu zaštitu i Odeljenja za izučavanje ishrane naroda Instituta za medicinska istraživanja vršio je epidemiološke studije raznih oblika malnutricije u tzv. vulnerabilnim grupama — dojenčad, predškolska deca, školska deca, studenti, trudnice, dojilje, radnici i stari ljudi (366, 367, 370, 371, 373, 374, 378, 392, 401, 407, 416, 429, 430).

Ova izučavanja prevalencije bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane (avitaminoze i hipovitaminoze, anemije) praćena su i izučavanjem biološke vrednosti hrane.

Od posebnog interesa su bila izučavanja B. S. Simića o uticaju vitamina C na morbiditet omladine i tijamina na razvoj statičkih funkcija u odojčeta, kao i eksperimentalna izučavanja odnosa vitamina C i A u hipervitaminozi A u saradnji sa HM M. Sinclairiom (372), te izučavanja odnosa vitamina A, tokoferola i holesterola u starih osoba.

Pored toga, ovaj tim je radio i na izučavanju problema kvašior-kora u grupi dece na Kosovu i metabolizma nekih nutrienasa u osoba obolelih od strume (hipertireodizam) (395, 396).

Ovaj tim je radio i na izučavanju mera za pronalaženje najadekvatnijih shema ishrane u okviru kolektivne ishrane — dece, omladine, trudnica, dojilja i radnika, kao i starih ljudi koji žive u domovima (387, 397, 403).

Uviđajući značaj promena u strukturi ishrane stanovništva, a naročito starijih osoba, B. S. Simić je 1958. godine počeo sa izučavanjem epidemiologije hiperalimentacije, tj. gojaznosti i patoloških pojava koje je prate — degenerativne bolesti kardiovaskularnog sistema, koronarna insuficijencija, srčani infarkt, hipertenzija, dijabetes (374, 412, 416, 419, 420).

Sa svojim saradnicima V. Raković, R. Marković, A. Simić i M. Kovačević izučavali su i ovaj problem u nekoliko oblasti Srbije, različitih u pogledu ishrane, a pre svega u pogledu kaloričke vrednosti dnevnog obroka, vrste i količine masti (401).

Ovaj tim je kasnije u saradnji sa timom B. Đorđevića i internacionalnim timom A. Keysa nastavio ova ispitivanja u širem opsegu, obuhvatajući grupu zemljoradnika, grupu industrijskih radnika i grupu univerzitetskih nastavnika (125, 127, 128, 129, 423).

U drugoj fazi rada na ovom sektoru B. S. Simić je u saradnji sa Zavodom za zdravstvenu zaštitu SR Srbije (J. Bogićević, V. Atanacković, S. Radonjičić) i u saradnji sa članovima Higijenskog instituta Medicinskog fakulteta (M. Gec, M. Janjić, M. Milošević) i članovima Odeljenja za izučavanje ishrane naroda Instituta za medicinska istraživanja (S. Simić-Penezić, M. Vučeno-
vić, G. Miljković) radio na izučavanju mera za prevenciju gojaznosti i patoloških pojava koje je prate.

B. S. Simić je izučavao u saradnji sa J. Bogićevićem i energetske metabolizam radnika, trudnica i starih ljudi, kao i obolelih od infektivnog hepatitisa i drugih bolesti u uslovima hospitalizacije (392).

Grupa istraživača iz Zavoda za zdravstvenu zaštitu SR Srbije, prvo pod rukovodstvom M. Radovanovića i M. Mitrovića, a zatim B. S. Simića i D. Antonijevića, radila je na izučavanju prevalencije malnutracije, a naročito na problemima kalorijskog proteinskog deficita i pelagre. Pod rukovodstvom D. Petrovića (289, 291), Đ. Pantazijevića, a posebno S. Ramzina, V. Atanackovića i J. Bogićevića ova grupa je radila na izučavanju koleracije ishrane i strume (2). D. Petrović je svoja izučavanja strume i pelagre nastavio i u oblasti značaja pojedinih kostrumogenih faktora i efekta hipervitaminoze PP na metabolizam belančevina i masti (288, 298, 300). Metabolička ispitivanja u pelagri vršili su i V. Atanacković, B. Đivanović i V. Jovanović (7).

Pod rukovodstvom B. S. Simića i V. Atanackovića ova grupa je radila i na rešavanju problema kolektivne ishrane industrijskih radnika (6).

Posebnu pažnju posvetila je i izučavanju ishrane i stanja uhranjenosti školske dece, tudnica, dojlja i industrijskih radnika (11, 12).

Pod rukovodstvom B. S. Simića vršena su i izučavanja energetske metabolizma u gojaznih osoba u cilju sprovođenja mera za prevenciju patoloških stanja, a pre svega kardiovaskularnih bolesti degenerativne prirode i dijabetesa.

Pod rukovodstvom I. Pirca vršena su u Sloveniji još pre II svet-
skog rata ispitivanja koja su bila orijentisana na anketiranje scoskog stanovništva (302). Međutim, kompleksna aktivnost na polju izučavanja ishrane u ovoj Republici počela su pod rukovodstvom D. Bebler,

I. Bonača i V. Ragaci. Pored izučavanja ishrane i uhranjenosti naroda, ova grupa se posebno bavila izučavanjem epidemiologije i profilakse gušavosti.

M. Ozimić i V. Ragaci su razvili svoju aktivnost i na problemu standardizacije hematoloških pokazatelja stanja uhranjenosti školske dece. Poslednjih godina ova grupa se bavi i problemima vezanim za hiperalimentaciju, a posebno problemima vezanim za značaj holesterola za pojavu degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema i problemima šećerne bolesti (381, 383).

Grupa istraživača iz VMA sa B. Vračarićem na čelu razvila je već pedesetih godina veliku aktivnost na ovom polju, i to u dva osnovna smera koji su od interesa za Armiju, a to su: stanje ishrane i uhranjenosti omladinaca — regruta (466) i problemi ishrane Armije i naroda u vanrednim prilikama. S tim u vezi ova grupa je radila i na izučavanju hranljive vrednosti divlje faune i flore (468, 469, 472, 473, 478, 479).

Izučavanja metaboličkih promena i ishrane osoba sa teškim opekotinama su takođe bila u centru pažnje ove grupe. Od posebnog značaja su izučavanja energetskog metabolizma koja su izvodili R. Vudrov i R. Vukosavljević.

Zavod za zdravstvenu zaštitu u Beogradu počeo je pod rukovodstvom B. S. Simića još 1950. godine ova ispitivanja, koja su nastavljena od strane B. Stošića, obuhvatajući ishranu i stanje uhranjenosti nekih gradskih i prigradskih populacija — omladine i studenata.

A. Bozdov i saradnici su još 1951. godine (59) u Makedoniji izučavali probleme ishrane naroda. Međutim, veća aktivnost makedonske grupe na polju izučavanja ishrane počela je znatno kasnije pod rukovodstvom N. Georgijevskog, D. Teodosijevskog i M. Mitričevske i bila je usmerena u pravcu prikupljanja podataka o ishrani i stanju uhranjenosti makedonskog naroda. Prva publikacija u vezi s ovim ispitivanjima pojavila se 1959. godine, u kojoj se u centru pažnje nalaze deca, odnosno ishrana i uhranjenost dece.

Jedna druga grupa sa A. Sadikariom na čelu takođe je radila intenzivno na izučavanju proteinsko-kalorijskog deficita u male dece u Makedoniji (354, 357), dok se H. Duma i saradnici u isto vreme bave izučavanjem rahitisa i metabolizma kalcijuma i fosfora (124, 125).

Pored toga, u Makedoniji je rađeno i na problemu fluoroze i dijabetesa, a posle katastrofalnog zemljotresa u Skoplju i na problemima ishrane naroda za vreme elementarnih nesreća.

Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Novom Sadu počinje svoju aktivnost na polju izučavanja ishrane tek 1964. godine pod rukovodstvom M. Radovanovića, a ta aktivnost je uglavnom bila usmerena na probleme hiperalimentacije i patoloških stanja koja je prate — degenerativne bolesti kardiovaskularnog sistema, hipertenzija i dijabetes sa epidemiološkog i socijalno-medicinskog aspekta, a pre svega sa aspekta prevencije (336, 346, 347, 348, 349).

Pored toga, ova grupa na čelu sa M. Radovanovićem i M. Mirilovim razvija i svoju aktivnost na polju izučavanja ishrane školske dece i omladine.

Od posebnog značaja su izučavanja stanja uhranjenosti nekih populacija, a naročito omladine, koja su u Vojvodini sprovedli Ž. Gavri-

lović i saradnici, kao i M. Velisavljev, koji je posmatrao problem ishrane dece pre svega sa aspekta klinike i dijagnostike stanja uhranjenosti.

Higijenski institut Medicinskog fakulteta u Nišu počinje svoju aktivnost na polju izučavanja ishrane tek po dolasku Z. Jeftić, koja svoju aktivnost na polju izučavanja ishrane, stanja uhranjenosti dece i radnika razvija posebno sa aspekta profilakse bolesnih stanja, kao i sa aspekta produktivnosti rada (161, 162).

ZAKLJUČAK

Iako ovom analizom nije iscrpljena lista publikacija iz oblasti ishrane i njenog uticaja na zdravlje, čak ni svih publikacija iz ustanova koje se isključivo bave tom problematikom u sklopu zdravstvene službe, može se uočiti da je na početku dvadesetogodišnjeg perioda renesanse naučnoistraživačkog rada na ovom polju rad bio pretežno usmeren u pravcu izučavanja epidemiologije bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane i njihove veze sa ishranom i stanjem uhranjenosti naroda — pre svega vulnerabilnih grupa (dojenčad, mala deca, školska deca, omladina, trudnice, dojilje, stari ljudi, fizički radnici).

To znači da su u centru pažnje bile bolesti kao što su avitaminoze, odnosno hipovitaminoze (C, A, D, B₁, B₂, PP-deficit), kolorijsko-proteinski deficit (sindrom proteinskog deficita — kvašiorkor i prekvašiorkor), anemija, struma i zubni karijes. Počev od druge decenije ove dvadesetogodišnje ere u centru pažnje su bili problemi vezani za hiperalimentaciju (gojaznost, hipertenzija, srčani i moždani infarkt i šećerna bolest).

Uprkos promeni osnovnog pravca istraživanja, koji iz oblasti nedovoljne ishrane prelazi u oblast preobilne ishrane, što je u potpunom skladu sa aktuelnošću pojedinih problema iz oblasti ishrane i zdravlja, još uvek u našoj zemlji ima ozbiljnih problema vezanih kako za nedovoljnu, tako i za preobilnu ishranu.

Stoga se postavlja pitanje da li su medicinari i njihovi neposredni saradnici, kao jedan od faktora, uspeli u toku dvadesetogodišnjeg rada da nametnu svojoj sredini izvesne principe koji bi mogli da pomognu da se izvrši sanacija i smanji broj obolelih od bolesti koje su posledica nedovoljne ishrane. U isto vreme smo svesni da su promene koje su nastale u strukturi ishrane, kao i u strukturi obolevanja našeg stanovništva rezultat drugih promena koje su se odigrale u našoj zemlji, a koje su dovele i do promena u standardu života. Rezultati rada medicinara i njihovih saradnika nisu mogli ostati nezapaženi i morali su biti od izvesnog uticaja na formiranje svesti pojedinaca, a time i javnog mnjenja, što se, s jedne strane, ogledalo u stalnom ulaganju izvesnih sredstava u naučnoistraživački rad na polju ishrane, a s druge strane — i u promenama vezanim za životni standard, koje su, razume se, uslovljene i socijalno-ekonomskim promenama u našoj zemlji. Tako je došlo do toga da se iz jedne krajnosti siromaštva, koju prati određena grupa deficitarnih bolesti, pređe u drugu krajnost koju prate bolesti koje su posledica ishrane.

Ne treba gajiti iluziju da bi raspoloživim sredstvima medicinari i njihovi saradnici bili u mogućnosti da izvrše dovoljno snažan uticaj da se u svim republikama i oblastima, odnosno kolektivima i porodicama postigne potpuna harmonija između stvarnih potreba i količine unetih energetske, gradivne i zaštitne materije, čime bi se izbegla opasnost od pojava bolesti koje su posledica nedovoljne, odnosno preobilne ishrane. Dosadašnji rezultati naučnoistraživačkog rada govore da bi se dalja ulaganja u ovaj posao isplatila, pod uslovom da bude više koordinacije u tom radu i da se prednost da finansiranju projekata od jugoslovenskog značaja. To ne znači da i izvesnim problemima lokalnog značaja ne bi trebalo posvetiti punu pažnju.

Iz analize stanja vidi se da je u toku poslednjih dvadesetak godina učinjeno mnogo na polju izučavanja ishrane naroda, kao i u oblasti bazičnih izučavanja tih problema, i da su teme na kojima je rađeno bile aktuelne i od značaja za nauku i praksu.

Međutim, zbog nedovoljne koordinacije, a i zbog nedovoljne doslednosti u realizaciji dugogodišnjih programa mnogi rezultati istraživanja na ovom polju su ostali bez odgovarajućeg efekta, što nameće kao imperativ i bolju koordinaciju naučnoistraživačkog rada, u čemu leži mogućnost pravilnijeg sagledavanja pojedinih problema i njihovog rešavanja, te u tom pravcu treba još više pojačati napore.

Na kraju, moglo bi da se zaključi: da su ulaganja u naučnoistraživački rad na polju ishrane pokazala rezultate koji se ogledaju ne samo u nacionalnoj i međunarodnoj afirmaciji naših ustanova i pojedinaca — istraživača, već i u određenim promenama u načinu ishrane našeg naroda, mada još uvek ima nerešenih problema kako u oblasti nedovoljne ishrane, tako i u oblasti preobilne ishrane.

Rešenje treba tražiti i u formiranju tabulacionih područja u kojima bi se vršila sistematska longitudinalna ispitivanja, a rezultati bi poslužili za evaluaciju uspeha u radu na polju izučavanja stanja uhranjenosti, kao i na polju mera prevencije patoloških stanja koja prate nepravilnu ishranu, bilo da je ona nedovoljna, bilo da je preobilna.

BOŽIDAR S. SIMIĆ

RESULTS AND TRENDS IN THE INVESTIGATION OF THE NUTRITION OF THE PEOPLES OF YUGOSLAVIA UNTIL PRESENT

SUMMARY

It may be noted that in the beginning of the twenty-year period of renaissance of the scientific investigatory work in this field, the work has developed predominantly in the field of the investigation of the epidemiology of the diseases resulting from insufficient nutrition and the nutrition and the state of nutrition of the people and relationships existing in the most vulnerable groups (infants, small children, youth, pregnant women, nursing mothers, old people and labourers).

This means that attention has been focused upon the diseases like avitaminosis, i.e. hypovitaminosis (C, A, D, B₁, B₂, PP-deficiency) and

calorical proteine defficiencies (the syndrome of the proteins defficiencies — Quashiorkor and requashiorkor), anemia, Basedow's disease and dental carries. With the beginning of the second decade of the twenty year era the problems in connection with the hyperalimantation (obesity, hypertension, cardiac infarct, brain stroke and diabetes) the attention started focusing on them.

In spite of the changes of the direction of basic research which has been transferred from the field of insufficient nutrition to the field of too rich nuttition, this being in complete harmony with some of the existing problems in the nutrition and health field, there still exists a number of very serious problems connected both with insufficient and too rich nutrition.

However, no illusion should be nourished that with the available means the medical experts and their assistants can performs sufficiently strong influence in achieving the complete harmony between the real needs and the quantities taken of energetic, constructive and protective matters to avoid the danger of diseases due to insufficient i.e. too rich nutrition in all the republics and districts, i.e. organizations and families. However, present results of the scientific and research work are pointing out that further investments into this work will be worthwhile, under the condition that more coordination in this work is achieved and that the priority is given to the financing of projects at the level of the whole country. This does not necessarily means that certain problems of local significance should be neglected.

From the state analysis it may be seen that much has been done during the last twenty years in the nutrition investigation as well as in the basic investigation of these problems and that the topics analysed have always been of current interest and significance both for science and the practice.

Nevertheless, due to insufficient coordination and insufficient consistence in the realization of the long-standing programmes many results of the investigation in this field remained without adequate effects. This imperatively imposes better coordination in the scientific-investigatory work which will offer possibilities for better acquaintance and insight into the individual problems and their solution and therefore the efforts should be made in this direction.

At the end it may be concluded that the investiments into scientific investigatory work in the field of nutrition have shown such results which are reflected not only in the national and international affirmation of our institutions and individual research workers but also in the changes in the way of nutrition of our peoples, although there still remain some unsolved problems both in the field of insufficient and too rich nutrition.

The solution should be also sought in the establishment of tabulatory areas in which the systematic longitudinal investigations should be carried out and the results may be used for the evaluation of the success in the work in the field of the investigation and the state of nutrition both in the field of preventive measures of pathological states accompanying irregular nutrition or in the question of insufficient and too rich nutrition.

Tab. 1.

PRIBLIŽNA HRONOLOŠKA LISTA AUTORA — PO USTANOVAMA

Ostanova*	Godina
1. Institut za izučavanje ishrane naroda SAN-a (Odeljenje za izučavanje ishrane naroda IMI)	1950.
2. Zavod za zdrav. zaštitu SR Hrvatske	1951.
3. Institut za higijenu i soc. medicinu Med. fak. — Sarajevo	1951.
4. Higijenski institut Med. fak. — Beograd	1952.
5. Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Srbije	1952.
6. Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Slovenije	1952.
7. Higijenski institut VMA — Beograd	1952.
8. Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu — Beograd	1958.
9. Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Makedonije	1959.
10. Higijenski institut Med. fak. — Novi Sad	1964.
11. Medicinski fakultet — Niš	1966.

* Anketa je obuhvatila samo zdravstvene ustanove koje kao jedan od primarnih zadataka imaju izučavanje ishrane naroda.

Tab. 2.

PRIBLIŽNA HRONOLOŠKA LISTA AUTORA NOSILACA RADA

Ime autora	Godina publikacije
1. D. Borić	1950.
2. A. Đaja	1951.
3. S. Đelineo	1951.
4. E. Ferber	1951.
5. M. Radovanović	1951.
6. S. Stefanović	1952.
7. M. Mitrović	1952.
8. D. Antonijević	1952.
9. B. Vračarić	1952.
10. B. S. Simić	1952.
11. D. Petrović	1952.
12. R. Buzina	1953.
13. I. Barić	1953.
14. B. Bebler	1953.
15. K. Šnajder	1953.
16. V. Atanacković	1954.
17. S. Velisavljev	1954.
18. Đ. Pantazijević	1956.
19. S. Stošić	1956.
20. N. Georgijevski	1959.
21. V. Ragaci	1959.
22. M. Mitričevska	1959.
23. H. Maver	1960.
24. A. Brodarec	1960.
25. R. Marković	1960.
26. A. Simić	1963.
27. Z. Jeftić	1963.
28. A. Karamehmedović	1963.
29. M. Mirilov	1963.
30. J. Bogičević	1966.
31. M. Janjić	1970.



Tab. 3.

UTVRĐENE DIJAGNOZE OBOLJENJA KOJA SE MOGU DOVESTI U DIREKTNU ILI INDIREKTNU VEZU SA ISHRANOM (STRUKTURA U %) PRI PRVOM PREGLEDU U AMBULANTNO-POLIKLINIČKIM USTANOVAMA

	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.
	%	%	%	%	%	%
Avitaminoze i druga nutritivna deficitarna stanja	1,60	1,47	1,44	1,45	1,30	1,26
Bolesti krvi i hematopoetičnih organa	1,89	1,64	1,51	1,50	1,28	1,34
Gušavost i tireotoksikoza	0,38	0,33	0,31	0,33	0,30	0,29
Ulkusna oboljenja želuca i dvanaestopalačnog creva	1,21	1,33	1,34	1,36	1,45	1,55
Gastritis, gastroenteritisi, kolitis	5,55	5,70	5,70	5,70	5,40	5,40
Sva druga oboljenja organa za varenje	2,06	1,98	2,09	2,14	2,28	2,15
TBC respiratornog sistema	1,01	0,88	0,80	0,75	0,71	0,58
Šećerna bolest	0,25	0,29	0,31	0,35	0,36	0,39
Holelitijaza i holecistitis	1,08	1,03	0,89	0,98	0,96	0,99
Hipertenzije	1,65	1,67	1,78	1,89	1,91	2,07
Ukupan broj pregleda	17.313.204		24.011.333		26.907.005	
		19.977.787		25.591.957		26.121.572

Tab. 4.

KALORIJE PO STANOVNIKU SFRJ NA 1 DAN I NJIHOVO PROCENTNO POKRIVANJE POJEDINIM GRUPAMA NAMIRNICA

Godina:	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.
Kalorije	2664	2761	2791	2812	2763	2853	2854	3007	2997	2984	3072	3056	3175
Žitarice	70,2	66,1	65,4	63,4	64,3	62,3	62,0	60,6	59,2	59,1	59,9	60,3	59,7
Meso riba	5,3	6,4	6,4	6,5	7,0	6,1	6,4	6,7	8,2	7,2	7,0	6,2	6,2
Jaja	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Mleko	5,4	5,8	5,4	6,0	6,2	7,3	7,6	7,2	6,9	6,5	6,4	9,9	5,9
Mast	6,1	7,4	8,6	8,4	8,3	8,1	7,9	7,9	8,4	8,2	9,0	9,2	9,8
Povrće	2,9	2,9	3,8	3,9	3,8	4,1	3,9	3,8	4,3	4,6	4,1	3,5	4,1
Krompir	4,3	4,7	4,4	4,1	3,9	4,2	4,4	4,7	5,2	5,1	4,7	4,8	3,9
Voće	2,3	3,3	2,2	3,2	1,8	2,5	2,5	3,6	2,1	2,7	2,4	3,2	3,0
Šećer	3,2	3,2	3,5	4,1	4,3	4,9	5,0	5,0	5,2	6,2	6,2	6,5	6,6

LITERATURA

1. Antonijević D., Atanacković V., Pantazijević Đ., Petrović D.: Ishrana kao medicinski problem, III kongres lekara Srbije — Biblioteka SLD, 3, Beograd 1959.
2. Atancković V., Perović S.: Struma u Srebreničkom srezu — Biohemijska i hematološka ispitivanja na strumoznim bolesnicima, Komisija za medicinska naučna istraživanja, Beograd 1954.
3. Atanacković V.: Ishrana seljaka u Jabučju sa socijalno-medicinskog gledišta, Zbornik radova Instituta za zdravstveno prosvetavanje NRS, Beograd 1956, III, 33.
4. Atanacković V., Stojičević-Bogičević J., Tušanović A., Cvorić A.: Priručnik za ishranu bolesnika u stacionarnim zdravstvenim ustanovama, Biblioteka Higijenskog instituta NRS, 2/1959.
5. Atanacković V., Bogičević J. i Simić S. B.: Ispitivanje ishrane, stanje uhranjenosti i energetskog bilansa kod radnika metalne industrije, Glasnik zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, 1965, 12, 4, 81.
6. Atanacković V., Bogičević J., Simić B., Petrović D.: Priručnik za kolektivnu ishranu industrijskih radnika, fabrika »Prva petoljetka«, 1963.
7. Atanacković V., Jovanović V.: Pelagra — bolest nepravilne ishrane u Kosovsko-Metohijskoj oblasti, Hrana i ishrana, 1964, 3, 4.
8. Atanacković V.: Prehrana bolnikov izvem bolničkih ustanov, Hrana i ishrana, 1965, VI, 2—3.
9. Atanacković V., Gjivanović B., Jovanović V.: Absorption and excretion of Fat in cases of Pellagra, Nutr. Dieta, 1965, 7, 186—190.
10. Atanacković V., Bogičević J.: Prethodna saopštenja o ispitivanju energetskih potreba bolesnika u stacionarnim zdravstvenim ustanovama, Zdravstvena zaštita, 1966, 5.
11. Atanacković V., Bogičević J., Radoničić J., Simić S. B., Stojić A.: Rezultati ispitivanja zdravstvenog stanja, ishrane i stanja uhranjenosti učenika osnovne škole u Biljači, izdanje Zavoda ZZZ, Beograd 1968.
12. Atanacković V., Gjivanović B., Stanković M., Jeftić S.: Pronalaženje najadekvatnije sheme za ishranu industrijskih radnika u cilju povećanja radne produktivnosti i zaštite zdravlja, Hrana i ishrana, 1968, IX, 2—3.
13. Atanacković V., Bogičević J., Radoničić S.: Prilog unapređenju ishrane radnika fabrike »Prva iskra« — Barič, izdanje Zavoda ZZZ, Beograd 1969.
14. Atanacković V., Bogičević J., Radoničić S., Božić S., Stošić Z.: Rezultati ispitivanja zdravstvenog stanja, ishrane i uhranjenosti predškolske dece u Biljači, izdanje Zavoda ZZZ, Beograd 1969.
15. Atanacković V., Bogičević J., Radoničić S., Simić S. B., Stošić P. i sar.: Ishrana i stanje uhranjenosti dece različitih nacionalnosti u jednoj osmogodišnjoj školi na jugu Srbije — II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb, jun 1969. (u štampi), Hrana i ishrana, 1970.
16. Barić I.: Termoregulacija ptica i sisara, Nauka i priroda, 1953, VI, 4, 151—156.
17. Barić I.: Ishrana i energija, Nauka i priroda, 1954, VII, 3, 116—123.
18. Barić I.: Prilog poznavanju utroška energije u poljoprivrednim radovima. I. Potrošnja energije pri jesenjem oranju, Zbornik radova SAN-a XXVIII, Institut za izučavanje ishrane naroda, 1954, 2, 1—10.
19. Barić I.: O hemijskoj termoregulaciji novorođenog pacova, Arhiv bioloških nauka, 1953, V, 3—4, 143—151.
20. Barić I.: Termogenetska moć novorođenog zamorca i pitomog zeca, Arhiv bioloških nauka, 1954, VI, 324, 219—226.
21. Barić I.: Prilog poznavanju energetskih potreba građevinskih radnika, Zbornik radova SAN-a, Institut medicinskih istraživanja, 1957, 4, 39—53.
22. Barić I.: Energetske razmene novorođenog zamorca u gladovanju, Glas SAN-a CCXXVII, 1957, 45—51.

23. Barić I.: Osnovi naše ishrane, knjižica u izdanju Radničkog univerziteta, serija Biologija, Beograd 1957, str. 32.
24. Barić I., Gilineo S.: Proizvodnja energije posle hranjenja goveđim i ribljim mesom, Glas SAN-a CCXXX, 1958, 1—7.
25. Barić I., Stojić-Barić O.: Prilozi poznavanju utroška energije u poljoprivrednim radovima. IV. Potrošnja energije pri obradi zemljišta za jesenju setvu i pri setvi, Zbornik radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja, 1958, 5, 93—106.
26. Barić I.: Uticaj gladovanja na potrošnju kiseonika pacova u toku prve dve nedelje postnatalnog života, Glas SAN-a CCXXXIII, 1958, 43—60.
27. Barić I.: Temperatura adaptacije u periodu bremenitosti zamorca i pacova i energetski metabolizam novorođenih, Glas SAN-a CCCIII, 1958, 61—71.
28. Barić I. i Stojić-Barić O.: Energetska potrošnja pri ručnoj berbi kukuruza — III sastanak stručnjaka za higijenu rada, Zagreb 1958.
29. Barić I.: Ishrana i rad, — knjižica u izdanju Zdravstvenog narodnog univerziteta u Beogradu, Beograd 1959, 34.
30. Barić I.: Oksidacioni procesi novorođenog pacova u gladovanju, Glas SAN-a CCI, Odeljenje prirodno-matematičkih nauka, 1963, 7, 41—51.
31. Barić I.: Prilog poznavanju ontogeneze bazalnog metabolizma. II. Termička neutralnost i bazalni metabolizam novorođenog zamorca, Glas SAN-a CCX, 1963, 7, 53—62.
32. Barić I.: Prilog poznavanju ontogeneze bazalnog metabolizma. I. Pojava i visina zone termičke neutralnosti i bazalnog metabolizma u zeca kunića (*Cuniculus cuniculus*), Glas SAN-a CCX, Odeljenje za prirodno-matematičke nauke, 1963, 7, 119—143.
33. Barić I. i Stojić-Barić O.: Prilog poznavanju utroška energije u poljoprivrednim radovima. II. Potrošnja energije pri okopavanju kukuruza i stočne repe, SAN, Zbornik radova, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 2, 35.
34. Barić I. i Stojić-Barić O.: Prilozi poznavanju utroška energije u poljoprivrednim radovima. III. Usporedna ispitivanja energetske potrošnje pri žetvi pšenice kosom i srpom, SAN, Zbornik radova, Institut za medicinska istraživanja, 2, 51.
35. Barić I. i Stojić-Barić O.: Prilozi poznavanju utroška energije u poljoprivrednim radovima. V. Potrošnja energije pri vađenju i čišćenju šećerne repe, SAN, Zbornik radova 1956, Institut za medicinska istraživanja, 33—39.
36. Bernhard K., Buzina R., Brubacher G.: Zur Frage der Stoffwechselaktivität wachsender und konsolidierter, Fressehner von Vögeln. Untersuchungen über die 32 p Aufnahme bei Rühnern, Zeitscher für physiol. Chemie — 1954, 294, 97.
37. Bogičević J.: Prilog poznavanju energetske potreba fabričkih radnika tekstilne industrije, Hrana i ishrana, 1963, 4, 3, 157.
38. Bogičević J., Simić S. B., Kovačević B. i sar.: Stanje uhranjenosti i razvijenosti školske dece u tri regiona Srbije — VII jugoslovenski kongres za preventivnu medicinu, 1968, Hrana i ishrana, 1969, X, 9—10, 483.
39. Bogičević J., Simić B., Atanacković V., Kovačević B., Radoničić S.: Stanje uhranjenosti i razvijenosti školske dece u tri regiona Srbije, Hrana i ishrana, 1969, 10, 9—10.
40. Bogojevski D., Prošić Z., Vračarić B.: Hranljiva i proteinska vrednost naših gljiva, Hrana i ishrana, 1967, 5—3, 293.
41. Borić D.: Vitamini i avitaminoza, Srpska akademija nauka, Institut za izučavanje ishrane naroda, knjiga I i II, Beograd 1950, 80.
42. Borić D.: Prilog rešavanju problema pelagre i slika pelagre u Kosovsko-Metohijskoj oblasti, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja CCVIII, Odeljenje medicinskih nauka, 1953, 5, 66.
43. Borić D.: Oplemenjivanje kukuruznog brašna u profilaski pelagre, Zbornik radova SAN-a XXVIII, Institut za izučavanje ishrane naroda, 1954, 2, 1.
44. Borić D.: Problem avitaminoze stanovništva Kosovsko-Metohijske oblasti, Savremene teme iz higijene, epidemiologije i mikrobiologije, Hi-

- gijenska nedelja SLD — 7—12. decembar 1953, Biblioteka Higijenskog instituta NR Srbije, Beograd, 1954, 5, 9.
45. Borić D.: Problem pelagre, Higijena, 1955, VII, 1.
 46. Borić D.: Karakteristika pelagry v Serbsku Pokroky ve vintnim lekarstvi — Soubar praci zahranicnich autoru Pokroky k sedmdesatinam prof. Mudr Bohumila Prusika, Praha 1956, 76.
 47. Borić D., Pejović D.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovnika Starog Vlaha, SAN, Zbornik radova LII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 2, 5.
 48. Borić D.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovništva Gornjeg Jadra, Zbornik radova SAN-a LVI, Institut za medicinska istraživanja, 1957, 4, 9.
 49. Borić D.: Simptom usana, jezika i mekog nepca u slici nepotpune ishrane, Glas SAN-a CCXXV, 1957, 12.
 50. Borić D.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovnika Krajine i Ključa, Zbornik radova SAN-a LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7.
 51. Borić D., Vlaisavljević M., Kostić K.: Affections allergiques manifestes des familles rurales de Serbie, Acta Medica Jugoslavica XIII, 1959, 3.
 52. Borić D. i Kostić K.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovnika Pomoravlja. Tok Južne i Velike Morave (Gornje i Donje Pomoravlje), Glas SAN-a CCXLVIII, knjiga 16, Odeljenje medicinskih nauka, Jubilarna sveska 1961, 103.
 53. Borić D., Đaja A., Mandić-Rakić G.: Kako da se hranimo, Narodna knjiga, Beograd 1962, 228.
 54. Borić D.: Ishrana i zdravstvene prilike stanovnika Mačve, SAN, Zbornik radova LIII, 1955.
 55. Borić D., Milosavljević I. i Pantelić M.: Uticaj kvalitativno različitih režima ishrane na sekretorne odnose želuca, Glas SAN-a CCX, Odeljenje za prirodno-matematičke nauke, 1963, 145.
 56. Borić D. i Kostić K.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovnika Sandžaka, Zbornik radova SAN-a LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 60.
 57. Borić D. i Kostić K.: Ishrana i zdravstveno stanje stanovništva oblasti donjeg toka Timoka, Zbornik radova SAN-a LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 73.
 58. Borić D.: Animalne belančevine u kliničkoj slici hipovitaminoza, Hrana i ishrana, 1967, 8, 305.
 59. Bozdov J.: Problemi na ishranata na Makedonskoto selo — Zbornik III Kongres na lekarite na NRM 1951, 7.
 60. Brodarec A., Buzina R.: Naša iskustva s metodom intervjuja za individualno ispitivanje prehrane, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 58.
 61. Brožek J., Buzina R.: Rast djece i krvno srodstvo. Otok Sušak, Djela Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga 49, 1957, 389.
 62. Brožek J., Buzina R., Nikić F., Horvat A., Zebec M.: Serum Cholesterol in populations differing in fat intakes. Animal fat versus olive oil. Bull. Scien. Conseil. Acad. R.P.F. Yugoslavica, 1956, 3, 46.
 63. Brožek J., Buzina R., Mikić F.: Population studies on serum cholesterol and dietary fat in Yugoslavia. Am. J. of Clin. Nutrition, 1957, 5, 279.
 64. Buzina R.: Prehrana učenika u privredi nastanjenih u domu jedne zagrebačke tvornice, Arh. za higijenu rada, 1953, 3, 439.
 65. Buzina R.: Vitamin A i karotin u mlijeku i maslacu Zagrebačke mljekare, Higijena, 1953, 45, 305.
 66. Buzina R., Horvat A., Mikić F., Horgas D.: Jod i gušavost, Radovi II kongresa preventivne medicine, Higijena, 1955, VII, 329.
 67. Buzina R., Horvat A., Jurković B.: Ocenjivanje stanja prehrane industrijskog radništva, Arh. za higijenu, 1955, 7, 327.
 68. Buzina R., Keys A.: Blood coagulation after a fat meal, Circulation, 1956, 14, 854.
 69. Buzina R., Ferber E., Maver H.: Prehrana omladine u NR Hrvatskoj, Higijena, 1958, 10, 188.

70. Buzina R., Fidanza F., Mancini N., Talarico M.: Population study on blood coagulation and serum-lipids, *Arhiv za higijenu rada*, 1957, 8, 325.
71. Buzina R., Milutinović P., Vidović V., Maver H., Horvat A.: Endemic goitre of the Island of Krk studied with J. 131, *Jour. of Nutrition*, 1959, 68, 465.
72. Buzina R., Horvat A., Maver H.: Gušavost u »starosjedilačkim« i »kolonističkim« selima uz rijeku Dravu, *Radovi I jugoslovenskog simpozija o endem. gušavosti*, 1959, 10, 188.
73. Buzina R.: A Survey on Nutrition Training in India, *World Health Organization SEA*, 1961, 61.
74. Buzina R., Karvonen M. J., Roine P. and Turpeinen: Effect of changes in dietary fat on whole blood coagulation — time in Man, *Lancet*, 1961, 287.
75. Buzina R., Tiefenbach B.: Četiri godine jodne profilakse u NR Hrvatskoj, II jugoslovenski simpozij o endemskoj gušavosti, 1961, 25.
76. Buzina R., Horvat A., Maver H., Tiefenbach B.: Endemska gušavost na području Žumberka u NR Hrvatskoj, II jugoslovenski simpozij o endemskoj gušavosti, 1961, 79.
77. Buzina R., Horvat A., Milutinović P., Vidović V., Maver H.: Radioaktivni jod i proučavanje etiologije gušavosti, II jugoslovenski simpozij o endemskoj gušavosti, 1961, 213.
78. Buzina R.: Prehrana i zdravstvena služba. *Lij. vjesnik*, 1963, 85, 439.
79. Buzina R., Ferber E., Keys A., Brodarec A., Angeletto B. and Horvat A.: Diets of Rural families and heads of families in two regions of Yugoslavia, *Voeding*, 1964, 25, 629.
80. Buzina R.: Uticaj hrane i nekih drugih varijabli na koagulabilnost krvi, — tema za stjecanje doktorata nauka na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 1964.
81. Buzina R., Keys A., Brodarec A., Anderson J. T., Fridman F.: Dietary Surveys in rural Yugoslavia, II Chemical analysis of diets in Dalmatia and Slavonia, *Voeding*, 1966, 27, 31.
82. Buzina R., Keys A., Brodarec A., Fidanza F.: Dietary surveys in rural Yugoslavia III Comparison of three methods, *Voeding*, 1966, 27, 99.
83. Buzina R., Keys A., Mohaček I., Hahn A., Brožek J., Blackburn H.: Rural men in Dalmatia and Slavonia, Yugoslavia. Section 03 in *Epidemiological studies related to coronary heart disease characteristics of men aged 40—50 in seven countries* (A. Keys ed.), *Acta Medica Sc. and Suppl.* Vol. 1967, 460, 147.
84. Buzina R.: Report on the Applied Nutrition Programme in India, *World Health Organization SEA-65*, 1965.
85. Buzina R., Ferber E., Brodarec A., Mohaček I.: Ispitivanje prehrane dvije populacije koje se razlikuju po učestalosti srčanih bolesti, *Hrana i ishrana*, 1966, 7, 25.
86. Buzina R., Ferber E., Brodarec A., Jušić M.: Problem narodne patologije sa nutritivno epidemiološkim aspekta, *Hrana i ishrana*, 1967, 8, 349.
87. Buzina R., Gregurić I., Brodarec A., Jušić M., Horvat A.: Pellagra in Istria, Yugoslavia, *Am. J. Clin. Nutrition*, 1967, 20, 888.
88. Buzina R., Brodarec A., Očić B., Jug L.: Neki noviji podaci o efektu jodne profilakse, *Hrana i ishrana*, 1967, 8, 507.
89. Buzina R.: Biochemische Beurteilung des Ernährungs-zustandes, *Internationale Zeitschrift für vitaminforschung*, Suppl. 1968, 11, 62.
90. Buzina R., Tiefenbach B., Luković G.: Prehrana i anemija u graviditetu na području Zagreba, *Liječnički vjesnik*, 1968, 90, 395.
91. Buzina R.: Nutrition Surveys Carried out in Yugoslavia and their relationship to the general problem of assessment of nutritional Status of populations. In »Vitamins the Elderly«. Report of the Proceedings of the Symposium held at the Royal College of Physician — London 1968, 5, 11.
92. Buzina R.: Nutrition Problems in India, Symposium »Ernährungsfragen in Entwicklungsländer« Deutsche Gesellschaft für Ernährung, Frankfurt, 1969, V, 17.

93. Buzina R., Pansini K., Kapetanović T.: Osvrt na pojavu hipovitaminoza u nas, II kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 35.
94. Buzina R.: Problem ocenjivanja stanja uhranjenosti u vremenu rasta, II jugoslovenski kongres za prehranu, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 28.
95. Buzina R., Mohaček I.: Gojaznost kao faktor u razvoju koronarnih bolesti, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 38.
96. Cerkovnikov E., Gall-Ralla V. i Steiner A.: O djelovanju ionizirajućeg zračenja na masti i ulja, Acta Fac. Med. Fium., 1966, I, 131.
97. Cooper M., Lemkau V. P., Kesić B., Buzina R.: Methodological problems in the Epidemiology of »debolezza«, Am. J. Pub. Health, 1967, 57, 81.
98. Damanski A. F. i Topalović A. R.: Vitamin C u paprici za vreme vegetacione periode, Srpska akademija nauka, Zbornik radova XIX, Institut za izučavanje ishrane naroda, Beograd 1952, 1, 1.
99. Damanski A. F., Topalović A. R. i Kasaš L.: Vitamin C u paradajzu za vreme tacione periode, Srpska akademija nauka, Zbornik radova XIX, Institut za proučavanje ishrane naroda, Beograd 1952, 1, 12.
100. Damanski A. F., Topalović A. R.: Vitamin C in peppers during the vegetation period, Tome III, Nouvelle serie Glasse des Sciences medicales, 1951, 1, 135.
101. Damanski A. and Bakarčić M. E.: Vitamin C in the hips during the vegetation period, Tome III, Nouvelle Serie Classe des Sciences Medicales, 1951, 1, 163.
102. Damanski A. F., Topalović A. R. and Kasaš L.: Vitamin C in Tomatoes During the Period of Vegetation, Nouvelle Serie Classe des Science Medicales, 1951, 1, 155.
103. Divanović B., Babić B., Veljković S., Petrović D.: Prilog poznavanju proteinograma kod normalno ishranjene dece između 7—9 godina, Hrana i ishrana, 1968, 9 (1) 66.
104. Duma H.: Mortalitet na decata vo narodnat republika Makedonija i faktori što go uslovivat, Makedonski medicinski pregled, 1961, 1.
105. Duma H., Andrevska M., Tajšanov M., Bojadžievski I.: Vrednosti na serumskite proteinski frakci kaj zdravi deca od školska voznost i kaj deca bolni od morbus rhematicus, predeluvani so elektroforeza na papir, Makedonski medicinski pregled, Skopje 1963, 5.
106. Duma H., Vaskov B., Petkov G.: Kon problemot na proteinite vo ishranata na decata, Godišen zbornik na Med. fak. vo Skopje, 1965, XII.
107. Džumhur M.: Ispitivanje kancerogenih svojstava aditiva u hrani, (Bibliografski referat), Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu, Sarajevo 1967, 29.
108. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seljaka u Srbiji, Problemi higijene, Medicinska knjiga, 1951, 263.
109. Đaja A.: Ishrana seoskih porodica (selo Rajkovac), Srpska akademija nauka, Posebna izdanja CLXXVII, Institut za izučavanje ishrane naroda, knjiga 1, Beograd, 1951, 120.
110. Đaja A.: Sur la consommation alimentaire la lutte contre la chaleur. Comptes rendus des seances de l'Academie des Sciences, 1952, 818, Paris.
111. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoskog stanovništva Srbije. Ishrana stanovništva sela Prilika, SAN, Posebna izdanja CCXLVII, Institut za medicinska istraživanja, Odeljenje za izučavanje ishrane naroda, 1955, 5.
112. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane radničkih porodica. Ishrana radničkih porodica u Boru, Zbornik radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja, 1958, 5, 11.
113. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane radničkih porodica. Ishrana porodica zanatlija u Aleksincu, Zbornik radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja, 1958, 25.

114. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoskog stanovništva Srbije. Stari Vlah, Zbornik Radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja, 1958, 35.
115. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoskog stanovništva Srbije. Isхранa stanovništva Krajine i Ključa, Zbornik radova SAN-a LVIII, 1958, 57.
116. Đaja A., Klinc L.: Hleb, Zadruga knjiga, Beograd 1956.
117. Đaja A., Klinc L.: Pravila ishrane, Zadruga knjiga, Beograd 1959.
118. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoskog stanovništva Srbije. Sandžak, srez Prijepoljski, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 85.
119. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoskog stanovništva Srbije. Sandžak, srez Novopazarski, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 97.
120. Đaja A.: Prilog poznavanju ishrane seoske dece školskog doba, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 21.
121. Đaja A.: Prilog poznavanju pšenične i kukuruzne ishrane, SAN, Zbornik radova LXVI, 1959, 7, 211.
122. Đaja A.: Izučavanje seoske ishrane porodica u Mačvi, SAN, Zbornik radova LIII, 1956, 5.
123. Đaja A.: Problem nedostatka animalnih belančevina u ishrani. Animalne belančevine u ishrani seoskog stanovništva, SAN, Zbornik radova LIII, 1956, 142.
124. Đinglevski B., Mitrevska M., Georgievski N.: Problemi ishrane stanovništva u masovnim nesrećama, Savetovanje za ishrana stanovništva vo slučaj masovni nesreki, Skopje 1965, 5, XI.
125. Đorđević B., Simić S. B. and Coll.: Epidemiological studies related to coronary heart diseases. Characteristics of men aged 40—59 in seven countries. Men in Velika Krsna, a Serbian Village, Tampere, Finland, 1966, 267.
126. Đorđević B., Simić S. B. i sar.: Dietary in connection with epidemiology of heart diseases. Results in Serbia, Voeding 1965, 3, 117.
127. Đorđević B., Simić S. B. and Coll.: Les premiers résultats des recherches sur l'épidémiologie de la maladie coronaire dans trois groupes différents de population en Serbie — Actualités cardiologiques et anguilliques internationales, 1956, 1, 15.
128. Đorđević B., Simić S. B.: Epidemiološka studija ishrane muškaraca kao faktor u pojavi koronarne bolesti, I jugoslovenski kongres o ishrani, Hrana i ishrana, 1968, 9, 2—3, 111.
129. Đorđević B., Perc B., Buzina R., Ivančić R., Štraser T., Mohaček I., Nedeljković S., Kozarević Đ.: Epidemiologija koronarne bolesti u Jugoslaviji. Dosadašnji rezultati izučavanja i mogućnost prevencije, Narodno zdravlje, 1969, 3, 84.
130. Đorđević B., Balog B., Josipović V., Nedeljković S., Labić S., Sekulić S., Slavković V., Simić B., Štraser T., Blackburn H., Keys A.: Coronary heart Disease in seven countries. Am. Heart Ass. Monograph. 1970, 29.
131. Ferber E.: Ispitivanje gušavosti u selu Rude kod Zagreba (i dr.), Radovi II kongresa preventivne medicine, Higijena, Medicinska enciklopedija I, 1955, 1—4.
132. Ferber E., Brožek J.: Some aspects of nutrition in Yugoslavia, Nutrition Review, 1955, 13, 4.
133. Ferber E.: Priručnik za zdravstveni nadzor nad živežnim namirnicama, Trgovačka komora NRH, Zagreb 1956.
134. Ferber E.: Prehrana omladine u NRH, Higijena, 1958, X, 3.
135. Ferber E., Maver H.: Prehrana i zdravstveno stanje stanovnika u pet gradova NRH, Centralni higijenski zavod, Zagreb 1957.
136. Ferber E.: Zdravstveni odgoj u prehrani, referat za Simpozijum o prehrani u Opatiji 1961, Zdravstvene novine, 1961, 9, 10.
137. Ferber E., Buzina R.: Ispitivanje prehrane dveju populacija koje se razlikuju po učestalosti srčanih bolesti, Hrana i ishrana, Beograd 1966, 25.
138. Ferber E.: Planiranje prehrane na bazi fizioloških potreba stanovnika, JAZU, Rad, 1967, 364.

139. Ferber E., Matovinović J., Kovačić N., Buzina R.: Ispitivanje gušavosti u selu Rude kod Zagreba, Radovi II kongresa preventivne medicine, Higijena, 1955, 7, 295.
140. Ferber E., Buzina R.: Ispitivanje stanja uhranjenosti seljačkog stanovništva na teritoriji NRH, KOMNIS, 1957.
141. Findaza F., Buzina R., Iliceto N., Manzini M., Oriente P.: Dieta, coagulazione del sangue, colesterolo totale nel siero e nelle frazioni alfa e beta lipoproteiche, Rassegna di Medicina Sperimentale, 1957, 4, 8, 1.
142. Fidanza F., Buzina R., Talarico M., Tieri O.: Rapporti tri dieta, coagulazione del sangue elipidi totali siero, Rassegna di Medicina Sperimentale, 1957, 4, 8, 1.
143. Ferber E.: Planing nutrition on the basis of the physiological requirements of the population. Bulletin International, JAZU, Livre 1967, 18.
144. Ferber E.: Starvation threatens mankind, Vitalstoffe, 1968, 5.
145. Ferber E.: Human Nutrition Research in Yugoslavia, A. J. of Clin. Nutrition, 1969, 22, 11.
146. Ferber E., Atanacković V., Buzina R., Brodarec A., Maver H., Mirilov M., Mitričevska M., Radovanović M., Ragac V., Simić B.: Prehrana naroda Jugoslavije. Stanje i perspektiva, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 8, 7.
147. Gelineo S. i Rajevska T.: Prilog poznavanju uhranjenosti naših trudbenika, Problemi higijene, Beograd, Medicinska knjiga, 1951, 157.
148. Gilineo S., et Gilineo A.: Sur la thermoregulation du rat nouveau-né et la temperature du nid, Comptes rendus des seances de l'Academie des Sciences, 1951, 232, 1031, Paris.
149. Gelineo S. and Gelineo A.: Enviromental Temperature of the nest and the appearance of chemical thermoregulation in rate at the temperature of 21°C, Tome III, Nouvelle serie, Classe des Sciences Medicales, 1951, 1, 191.
150. Gelineo S. et Barić I.: Repercussion du travail sur la valeur du metabolisme de base chez l'homme, Bulletin de l'Academic serbe des sciences, Tome III, Nouvelle serie, Classe des sciences medicales, 1951, 1, 85.
151. Gelineo S. i Gelineo A.: O oksidovanju pacova prvih dana po rođenju, III tom, Nouvelle serie, Classe des sciences medicales, 1951, 1, 79.
152. Gelineo S. i Benaček Milenković M.: Eksperimentalna pelagra u tekunice Citellus Citellus L, Tome III, Nouvelle serie, Classe des Sciences Medicales, 1951, 1, 103.
153. Gelineo S. i Borić I.: Težina rada i vrednost bazalnog metabolizma u čoveka, Tome III, Nouvelle serie, Classe des Sciences Medicales, 151, 1, 11.
154. Gelineo S. and Gelineo A.: Oxidation in Rats During the First days after Birth, Tome III, Nouvelle serie, Classe des Sciences Medicales, 1951, 1, 119.
155. Gelineo S. i Gelineo A.: Temperatura na kojoj se nalazi gnjezdo i pojava hemijske termoregulacije u pacova na temperaturi od oko 21°C, Tome III, Nouvelle serie, Classe des sciences Medicales, 1951, 1, 119.
156. Gelineo S. i Barić I.: Prilog poznavanju uticaja klime na bazalni metabolizam, Glas Srpske akademije nauka, Odeljenje medicinskih nauka SAN-a, 1952, 5, 165.
157. Gelineo S. i Barić I.: Uticaj klime Hrvatskog primorja na respiracioni kvocijent u čoveka, Glas Srpske akademije nauka, Odeljenje medicinskih nauka SAN-a, 1952, 5, 183.
158. Grgić Z., Buzina R., Kovačević M., Maver H.: Kretanje hemoglobina i hematokrita kod omladinaca na skijaškom kursu, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1959, 7, 55.
159. Horvat A., Vidović V., Milutinović P., Buzina R.: Effect of Potassium iodide and vitamin A on the thyriodal upatake and uri-

- nary excretion of J 131 in the goitrous subjects in the Island of Krk, Jour. of Nutrition, 1959, 68, 647.
160. Jacquet R., Abraham J., Brunaud M., Segal V., Trémolières J., Petrović D.: Efficacité alimentaire et dépense calorique d'entretien du rat suivant la nature des graisses du régime, Nutricio et Dieta, 1959, 1, 214.
 161. Jevtić Z., Karamehmedović R., Radovanović M.: Četvrti dopunski obrok u odnosu na nazičnu dnevnu ishranu, Savetovanje o industrijskom dopunskom obroku, Sarajevo 1963, 17.
 162. Jevtić Z., Jevtić Ž., Bašić F.: Način ishrane rudara u rudniku »Breza«. Materijalni gubici koji nastaju usled bolovanja, odsustvovanja sa posla i lečenje, Prvi jugoslovenski kongres o ishrani, Beograd 1966, 29.
 163. Jevtić Ž., Jevtić Z.: Naša iskustva u lečenju gojaznosti hiperazotnim režimom, Medicinski arhiv, 1961, 7, 22.
 164. Janjić M., Simić B. i sar.: Ishrana, uhranjenost i morbiditet rudara i metalaca, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb 1969, Hrana i ishrana, 1970, XI, 3—4, 173.
 165. Jovanović D., Vračarić B., Pejušković B.: Voda i hrana kao toksikološki problem u vanrednim stanjima. Odabrana poglavlja iz toksikologije, Beograd, Savez lekarskih društava SFRJ, 1968, 252.
 166. Jovanović V., Atanacković V.: Pelagre (Symptomatologia), Encyclopedie Medico — Chirurgicaie, Paris, 1958, 6.
 167. Jovanović V., Atanacković V., Radoničić S., Stanković M.: Poremećaj ishrane u teškim kliničkim stanjima, Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Srbije, Beograd, 1968.
 168. Jović V., Veljković S., Pavlović N., Petrović D.: Telesna težina i brzina hemodilucije u normalno ishranjene dece, Hrana i ishrana, 1967, 8 (8), 480.
 169. Jović V., Vujašin V., Stanković M., Veljković S., Petrović D.: Ritam eliminacije tečnosti pothranjene dece posle opterećenja vodom, Hrana i ishrana, 1967, 8 (8), 473.
 170. Jušić M., Buzina R., Kapetanović T., Ergotić B.: Naša iskustva određivanja biološke vrijednosti bjelančevina metodom »Chemical score« i biološkim pokusom, III jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 49.
 171. Jušić M., Jug L., Očić B.: Prilog proučavanju opskrbe vitamina C u hrani. Rezultati hemijskih analiza u poređenju sa vrednostima izračunatim pomoću tablica sastava životnih namirnica, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zdravstvena zaštita, 1969, 7, 32.
 172. Keys A., Buzina R., Grande F. i Andeeson J. T.: The Effect of males of different fats in blood coagulation. Circulation, 1957, 15, 214.
 173. Keys A., Buzina R., Fidanza F., Del Vecchio A., Dontas A. S. and Brpžek J.: Frequency of overweight, obesity, high bloodpressure and serum cholesterol classed according to physical activity (man), Circulation, 1960, 22, 650.
 174. Klinc L.: Svarljivost, iskoristljivost, kalorijska vrednost cerealiya i leguminoza, SAN, Posebna izdanja CCXXXIV, Institut za medicinska istraživanja, Odeljenje za izučavanje ishrane naroda, 1955, 2.
 175. Klinc L.: Ishrana stanovnika u Starom Vlahu. Sadržaj hemoglobina i proteina, SAN, Zbornik radova LII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 2, 25.
 176. Klinc L.: Kalorijska vrednost jestivih ulja, ulja cerealiya i leguminoza i drugih masnoća, SAN, Zbornik radova LII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 2, 27.
 177. Klinc L.: Izračunavanje kalorijske vrednosti masnoća, Zbornik radova SAN-a, 1957, 31.
 178. Klinc L., Đaja A.: Vitamini u ishrani stanovništva sela Prilike, Rajkovic i Donja Badanja, Zbornik radova SAN-a LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 1.
 179. Klinc L. i Đaja A.: Gvožđe u ishrani seoskog stanovništva Srbije Mačva, Stari Vlah, Krajina i Ključ i Sandžak), Zbornik radova SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 17.

180. Klinc L., Đaja A.: Kalcijum i fosfor u ishrani seoskog stanovništva Srbije (Mačva, Stari Vlah, Sandžak, Krajina i Ključ), Zbornik radova SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 21.
181. Klinc L., Rakić-Mandić G.: Kolorimetrische Bestimmung von Vitamin B, in Mais und Weizenmehl, Bull. Acad. Serbe Sci., Tome XXVIII, Glasses des Sciences Medicales, 1961, 5, 3.
182. Klinc L. i Đaja A.: Vitamini u ishrani seoskog stanovništva Srbije, Arhiv za farmaciju XIII, 1962, 6, 521.
183. Klinc L. i Đaja A.: Gvožđe u ishrani stanovnika sela Rajkovac, Prilike i Badanje, Zbornik radova SAN-a LVIII, 1958, 5, 75.
184. Klinc L. i Đaja A.: Kalcijum i fosfor u ishrani seoskog stanovništva, Zbornik radova SAN-a LVIII, 5, 1958, 85.
185. Klinc L.: Ishrana stanovništva Mačve. Sadržaj hemoglobina i proteina, SAN, Zbornik radova LIII, 1956, 79.
186. Klinc L., Rakić-Mandić G.: Sadržaj tijamina u pšeničnom brašnu, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 125.
187. Klinc L.: Iskoristljivost vitamina B₁ pšeničnog i kukuruznog brašna, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 129.
188. Kovačević B., Bogičević J., Atanacković V., Simić S. B., Đorđević B., Radoničić i sar.: Zdravstveno stanje učenika osnovne škole »Sv. Markuš« u Brodarevu sa posebnim osvrtom na uhranjenost i ishranu, Monografija Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, 1969.
189. Kovačević B., Bogičević J., Atanacković V., Simić B., Đorđević B., Radoničić S.: Zdravstveno stanje učenika osnovne škole u Brodarevu sa posebnim osvrtom na uhranjenost i ishranu, Monografija Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, Beograd, 1969.
190. Kovačević B., Simić B., Atanacković V., Bogičević J., Radoničić S.: Metodologija sprovođenja preventivne zdravstvene zaštite učenika, Monografija Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, Beograd 1968.
191. Kovačević B., Simić B., Stefanović D., Atanacković V., Bogičević J., Radoničić S.: Izučavanje stanja zdravlja učenika osnovnih škola u vezi sa ekološkim faktorima, posebno sa ishranom i stanjem uhranjenosti, Monografija Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, Beograd 1968.
192. Lazarov, Kedievski: Određivanje na železeto vo serumot pri zdravi i gestodni trudnici, Mak. Med. pregled, 1965, 20, 2, 7.
193. Levi M.: Klasifikacija i kemizam aditiva hrani (Bibliografski referat), Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu u Sarajevu, 1967, 30.
194. Mandić R. i Klinc L.: Sadržaj tijamina u našem kukuruzu, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 121.
195. Maver H., Buzina R., Zebec M., Boras E.: O energetskim ekvivalentima pri radu vojnika pešadijskih jedinica, Vojnosanitetski pregled, 1960, 17, 545.
196. Maver H., Horvat A., Tiefenbach B., Buzina R.: Endemska struma i sadržaj joda u vodi, II jugoslovenski simpozijum o endemskoj gušavosti, 1961, 91.
197. Micković M., Bogojevski D., Vračarić B.: Naše jestivo bilje kao izvor vitamina C i karotina, Hrana i ishrana, 1967, 3—4, 210.
198. Michajlovkij N., Sedlak J., Jušić N. and Buzina R.: Goitrogenic Substances of Male and Their Possible Relations to the Endemic Goitre on the Island of Krk (Yugoslavia), Endocrinol. Experiment, 1969, 3, 65.
199. Milić-Krivodeljanin B.: Ishrana stanovništva Mačve u svetlosti ekonomskog i društvenog razvoja, SAN, Zbornik radova LIII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 3.
200. Milić K., Božidar: Uticaj proizvodnje na ishranu seoskog stanovništva (selo Ratari — Obrenovac), SAN, Zbornik radova LIII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 76.

201. Milić-Krivodeljanin B.: Ekonomsko-društveni uticaj na ishrani stanovništva Krajine i Ključa, Zbornik radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja 1958, 5, 107.
202. Milić-Krivodeljanin B.: Ekonomsko-socijalni uticaji na ishranu stanovništva Kršanje i susednih sela, srez Titograd, Zbornik radova SAN-a LVIII, Institut za medicinska istraživanja, 1958, 5, 129.
203. Milić-Krivodeljanin B.: Ishrana službeničkih, radničkih i seoskih porodica u Jugoslaviji i na njeno učešće u troškovima života, Hrana i ishrana, 1968, 9, 213.
204. Milić-Krivodeljanin B.: Socijalno-ekonomski uslovi 18 alkoholičara, Hrana i ishrana, 1968, 9, 12.
205. Milić B.: Odnos između ekonomskog stanja i ishrane seoskog stanovništva u Sandžaku, SAN, Zbornik radova LXVI, Institut za medicinska istraživanja, 1959, 7, 85.
206. Milković B.: Uticaj ishrane na produktivnost rada, Naše zdravlje, 1965, XII, 2.
207. Milković B., Seidl O.: Stanje prehrane u ustanovama za dnevni boravak dojenčadi, male i školske djece grada Zagreba, Zdravstvena zaštita, 1969, VII, 4.
208. Milković B.: Značenje pravilne prehrane radnika, Naše zdravlje, 1970, XVII, 2.
209. Milković B.: Problem pravilne ishrane u tvorničkim restoranima, Savjetovanje o zaštiti na radu, Crikvenica, 1968, 6.
210. Mirilov M. i sar.: Ishrana i raširenost šećerne bolesti u APV, Hrana i ishrana, 1967, 5, 299.
211. Mirilov M.: Ishrana i kardiovaskularne bolesti u Banatu, Hrana i ishrana, 1967, 8, 488.
212. Mirilov M.: Uticaj zdravstvene kulture na strukturu ishrane stanovništva, Referat na IV naučnom skupu Društva za istoriju medicine, Hrana i ishrana, 1968, 5—6, 343.
213. Mirilov M.: Dijetsko lečenje hipertenzije, Zbornik radova Kardiološko-terapijskog simpozijuma u Sarajevu, 1963, 199.
214. Mirilov M.: Epidemiologija kardiovaskularnih bolesti u SAP Vojvodini, Zbornik radova V kongresa preventivne medicine, Ohrid, 1968, 123.
215. Mitrović M., Atanacković V., Marinković V.: Priručnik za kurseve osoblja zaposlenog u proizvodnji ili prometu životnih namirnica, Savremena administracija, Beograd 1957.
216. Mitrović M., Petrović D., Atanacković V.: Pelagra i radna sposobnost, Hrana i ishrana, 1968, IX, 2—3.
217. Mitrović M., Atanacković V., Petrović D.: Pelagra i radna sposobnost, Hrana i ishrana, 9 (2/3). 82.
218. Nedelkovski J. i sar.: Megaloblastične anemije graviditeta u našem materijalu, Bilten transfuzija, 1967, 21, 35.
219. Nedelkovski J. i sar.: Slučaj hemoglobin X talasemije u Makedoniji, Acta Medica Jug. 1966, 1, 119.
220. Nedelkovski J. i sar.: Aplastični anemii vo našiot material, Mak. med. pregled, 1967, 2, 13.
221. Ozimić M., Ragaci V.: Nivo holesterola kod izabrane ugrožene grupe populacije (intektualci), Fond Borisa Kidriča, Ljubljana 1968.
222. Ozimić M., Ragaci V.: Korelacija između holesterola i nekih antropometrijskih mera kod izabranih grupa odraslih ljudi, Referat na VIII jugoslovenskom sastanku antropologa, Zadar, Glasnik atropološkog društva Jugoslavije, 1967, 68, 4.
223. Pantazićević Đ., Bogičević J., Mikić M.: Ishrana i enterobakterije, Hrana i ishrana, 1962, 3, 1, 5.
224. Pavlović S., Canić J., Petrović D.: Terapijsko dejstvo dugotrajne aplikacije ekstrata svežeg kupusa na eksperimentalno izazvani histaminski ulkus, Hrana i ishrana, 1966, 7 (7), 384.
225. Petrović D.: Ishrana stumoznih porodica u selu Radovnicima u Mačvi, Glasnik higijenskog instituta SRS, 1952, 1, 19.
226. Petrović D., Ristić O., Antić M.: Porodična ishrana muslimanskog stanovništva u Novom Pazaru i okolini, Glasnik higijenskog instituta SRS, 1954, 3, 127.

227. Petrović D.: Kostrumogeno dejstvo nedostatka esecijalnih masnih kiselina kod dece, Habilitacioni rad, Beograd 1960.
228. Petrović D.: Iskorišćavanje belančevina u dečjoj pelagri, Doktorska disertacija, Beograd 1962.
229. Petrović D.: Poreklo masti i pojava deficitnih obolenja kod naše dece, Simpozijum o masnoćama, Beograd 1960, 63.
230. Petrović D., Jović V., Todorović P.: Energetski promet u pelagrične dece, Hrana i ishrana, 1963, 4, 654.
231. Petrović D., Atanacković V.: O nekim karakteristikama ishrane na strumoznim terenima u okolini Užičke Požege, Hrana i ishrana, 1961, 2, 1.
232. Petrović D.: Ishrana na strumogenim terenima, Prvi jugoslovenski simpozijum o gušavosti, Beograd 1959, 121.
233. Petrović D., Jović V., Stanković M.: Dinamički potencijal ishrane radnika, Hrana i ishrana, 1961, 2, 233.
234. Petrović D., Stošić Lj.: L'effet consinosytopeniant de la cofeino Archives francaises de pediatric, 1955, 12, (9) 1, 4.
235. Petrović D., Stošić Lj.: Thornov test kod dece u toku latentne i manifestne pelagre, Higijena 1956, 7, 363.
236. Petrović D., Abraham J., Champigny C. i Tremolieres J.: Influences des Acides gras essentiels simples echanges respiratoires, Acta Medica Yugoslavica, 1961, 15, 373.
237. Petrović D., Babić B., Jevtić S., Stanković M., Jović V., Todorović P.: Metabolizam nukleinskih kiselina u dečjoj pelagri, Hrana i ishrana, 1963, 4, 69.
238. Petrović D., Ljubinković V., Stošić Lj., Todorović P.: Effect of Nutrition on Thorn test in infants and small children, Anales Paediatrici, 1960, 195, 347.
239. Petrović D., Veljković S., Jović V., Pavlović S. i Petković Lj.: Novi eksperimentalni dokazi postojanja hipervitaminoze izazvane pp faktorima, VI kongres Jugoslovenskog društva za fiziologiju, Ohrid 1969, — Uticaj masti na promet energije, tehnologija mesa, 1969, 10, 378.
240. Petrović M., Stajić S. i Petrović D.: Koštana displazma novorođenčadi i rahit, Srpski arhiv, 1957, 85, 1358.
241. Pirc I., Naklo-Rodine: Studija o ishrani seoskog stanovništva, Ljubljana 1945, Zdravlje u Sloveniji, IV knjiga.
242. Radovanović M., Jevtić Z.: Efekat jodne profilakse na hipereendemske područjima u Bosni, II jugoslovenski simpozijum o endemskoj gušavosti, Zagreb 1961, Zbornik Simpozijuma, 1961, 57.
243. Radovanović M. i sar.: Stanje endemske gušavosti u Bosni i Hercegovini, komparativna studija ispitivanja izvršenih u 1956. i 1960. godini. Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu u Sarajevu, 1962, 3.
244. Radovanović M., Jevtić Z.: Stanje ishrane i ishranjenosti u selima Kopaonice i Golo Brdo (srez Brčko) — osvrt na mogućnost postojanja veze između hroničnog nefritisa i pelagre na ovom terenu, Medicinski arhiv, 1959, 5, 31.
245. Radovanović M., Simić S. B.: Prevencija degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema kroz porodičnu i društvenu ishranu, Hrana i ishrana 1966, 7, 1.
246. Radovanović M., Jevtić Z. i Karamehmedović R.: Pelagra u Bosni i Hercegovini, Hrana i ishrana, 1963, IV, 7—8.
247. Radovanović M., Karamehmedović R., Jevtić Z.: Stručna pomoć upravama društvene ishrane u preduzećima u planiranju četvrtog obroka, Savjetovanje o industrijskom dopunskom obroku, Sarajevo 1963, 46.
248. Radovanović M., Vračarić B.: Fiziološka opravdanost uvođenja dopunskog obroka u preduzeću, kvalitet i kvantitet takvog obroka, Hrana i ishrana, 1964, 6—7, 317.
249. Radovanović M.: O potrebi i metodama izučavanja ishrane i zdravstvenom stanju naroda FNRJ, Problemi higijene, Zbornik II kongresa higijeničara, Medicinska knjiga, Beograd 1951, 25.

250. Radovanović M.: Kako suzbijati malnutricije i unapređivati ishranu u opštinama, Materijali za Simpozijum preventivne medicine — Medicinski rad u opštinama, izdanje Savjeta za zdravlje NR BiH, Sarajevo 1960, 65.
251. Radovanović M.: Ishrana radnika u crnoj metalurgiji, Materijal sa Savjetovanja o zdravstvenoj zaštiti radnika u crnoj metalurgiji, 1960, 264.
252. Radovanović M.: Potrošnja masti u FNRJ na osnovu medicinskih anketa, Simpozijum o masnoćama, Beograd 1960, 38.
253. Radovanović M.: Kako rešiti probleme higijene ishrane u komunama, Zbornik radova IV kongresa preventivne medicine, Sarajevo 1961, separat.
254. Radovanović M., Žarković G., Levi M.: Stanje ishrane u jednoj opštini Centralne Bosne, Higijena, 1958, 3, 228.
255. Radovanović M., Žarković G.: Extent and Epidemiology of endemic goitre in Bosnia and Hercegovina, Bull. WHO, 1958, 19, 195, 65.
256. Radovanović M., Janjatović M.: Bakterijalno zagađenje i kvarenje životnih namirnica na laboratorijskom materijalu CHZ-a Sarajevo, Higijena, Vol. V, 1958, 4, 267.
257. Radovanović M., Salamon T.: A contribution to investigations of Pellagre and its Aetiology in the Province of Bosanska Krajina, Acta Medica Iugoslavica, 1958, XII, 3, 305.
258. Radovanović M.: Higijensko-epidemiološki uslovi za nastajanje alimentarnih toksikoloških toksikoinfekcija i bakterijskih intoksikacija kod nas, Medicinski arhiv, 1959, 6, 21.
259. Radovanović M., Janjatović L.: L'importance épidémiologique de la contamination bactérienne des aliments, Proceedings of 2 mai simpozium of J.A. VFH, Basel, 1960, 300.
260. Radovanović M., Janjatović M.: Pivare u BiH, Hrana i ishrana, 1960, 12, 331.
261. Radovanović M., Janjatović M., Pšorn M.: Alimentarna toksikoinfekcija u jednom omladinskom logoru, Medicinski arhiv, 1961, 2, 29.
262. Radovanović M., Jevtić Z.: Efekat jodne profilakse u NR BiH, Zbornik radova II jugoslovenskog simpozijuma o endemskoj strumi, KOMNIS, Zagreb, 1961, 57.
263. Radovanović M., Jevtić Z., Lazović V.: Uloga esencijalnih masnih kiselina u arteriosklerotičnom procesu, Zbornik radova III kongresa kardiologa FNRJ, 1961, 163.
264. Radovanović M.: Alimentarna toksikoinfekcija sladoledom u Banji Kiseljak, Medicinski arhiv, 1962, 1, 49.
265. Radovanović M., Janjatović Lj.: Jedna masovna stafilokokna toksikoinfekcija sladoledom, Hrana i ishrana, 1961, 12, 5.
266. Radovanović M.: Značaj kontrole jodirane soli za jodnu profilaksu endemske strume, Bilten SHZ NR BiH, 1960, 1, 25.
267. Radovanović M.: Alimentarne toksikoinfekcije i intoksikacije kod nas, Bilten SHZ NR BiH, 1960, 1, 20.
268. Radovanović M.: Stanje ishrane i ishranjenost stanovništva kod nas, Medicinski arhiv, 1963, 3, 7.
269. Radovanović M., Vračarić B.: Fiziološka opravdanost uvođenja četvrtog dopunskog obroka u preduzećima, Kvantitet i kvalitet takvog obroka, Hrana i ishrana, 1964, 6—7, 317.
270. Radovanović M., Jevtić Z. i Karamehmedović R.: Četvrti dopunski obrok u odnosu na bazičnu dnevnu ishranu, Zbornik referata Savjetovanja o dopunskom obroku u Sarajevu, 1963, 17.
271. Radovanović M., Jevtić Z.: Dijetetika u kardiologiji, Kardiološki terapijski simpozijum, Sarajevo 1963, 205.
272. Radovanović M., Ramzin S.: Struktura ishrane, stvarne potrebe i njeno unapređivanje, Hrana i ishrana, 1964, 9, 459.
273. Radovanović M.: Socijalno-medicinski aspekti i organizacione mere za sprečavanje i suzbijanje kardiovaskularnih bolesti, Hrana i ishrana, 1964, 6—7, 318.

274. Radovanović M., Mirilov M., Velisavljević M., Popović B.: Najčešće bolesti deficitarne ishrane u AP Vojvodini, *Hrana i ishrana*, 1967, 5, 299.
275. Radovanović M., Popović B. i Mirilov M.: Proteinski deficit u ishrani stanovništva APV, *Hrana i ishrana*, 1967, 6 — 7, 357.
276. Radovanović M.: Anketna kolektivne i porodične ishrane Zeničkih rudara, *Higijena*, 1951, 1—2, 59.
277. Radovanović M., Mitrović M.: U kolikoj meri naša proizvodnja zadovoljava potrebe ishrane stanovništva FNRJ, *Prilog poznavanju racionalnog plana ishrane*, *Higijena*, 1952, 3—4, 137.
278. Radovanović M.: Anketna porodične ishrane u srezu Srebrenica, *Higijena*, 1953, 6, 393.
279. Radovanović M., Žarković G., Levi M.: Zdravlje naroda bosanskog sela, *Medicinsko-ekološka studija*, Naučno društvo NR BiH, Grada, knjiga II, Sarajevo 1956.
280. Radovanović M., Žarković G., Levi M., Plešać T.: Effects of Dietary habits on serum cholesterol and blood pressure of the population in a group of Bosnian Vilages, *Acta Medica Iugoslavica*, Vol. IX, 1955, 2—3.
281. Radovanović M., Jevtić Z. i Karamehmedović R.: Pelagra u BiH, *Hrana i ishrana*, 1963, 7—8, 418.
282. Radovanović M., Žarković G. i sar.: Ispitivanje kontaminacije hrane sa SR 90 u nekim graničnim područjima, *Hrana i ishrana*, 1963, 7—8, 379.
283. Radovanović M.: Ishrana seoskih porodica u području Lepenice, *Lepenica*, Naučno društvo SR BiH, Posebna izdanja, knjiga III, Sarajevo, 1963, 561.
284. Radovanović M., Popović B.: Anketna porodične i društvene ishrane radnika industrijskog kombinata »Mihalj Servo« u Bačkoj Palanci, *Medicinski pregled*, 1964, 10—11, 537.
285. Radovanović M., Mirilov M., Popović B.: Nutrition and Cardiovascular diseases in Vojvodina, *Proceedings of 7-th Inter. Nutrit. Congress*, 1967, 461.
286. Radovanović M.: Gojaznost u Vojvodini, *Medicinski pregled*, 1968, 3—4, 105.
287. Radovanović M., Mirilov M.: Prvi rezultati aktivnog otkrivanja šećerne bolesti u sklopu sistematskih fluorografskih pregleda stanovništva AP Vojvodina, referat na I jugoslovenskom simpozijumu o dijabetesu, Zagreb, I jugoslovenski simpozijum o dijabetesu, *Zbornik*, Zagreb 1968, 158.
288. Radovanović M., Mirilov M., Kecman M., Todoreskov R.: Kardiovaskularne bolesti, dijabetes i gojaznost u Opštini Kikinda, izdanje Katedre za higijenu i medicinu rada Medicinskog fakulteta, Novi Sad 1968.
289. Radovanović R.: Biohemijski značaj natrijuma i magnezijuma, *Hrana i ishrana*, 1968, 9, 484.
290. Rakić G.: Prilog poznavanju ishrane naših trudenika. Sezonske varijacije vitamina C u krvi, *Zbornik radova*, SAN-a XXVIII, Institut za izučavanje ishrane naroda, 1954, 2, 1, 10.
291. Rakić-Mandić G.: Novija ispitivanja o ulozi vitamina C u biljnom svetu, *Arhiv za farmaciju*, 1954, IV, 121.
292. Rakić-Mandić G.: Vitamin C kao sistem 1-akorbinske-dehidroaskorbinske kiseline u korenu biljke *Brassica Ol. gongyloides* i korenu i rizemu biljke *Primula off.*, *Arhiv za farmaciju* XIII, 1962, 6, 529.
293. Sadikario A.: Etiološki momenti vo pojavata na endemska malnutricija, *Mak. med. pregled*, 1958, 13, (4), 44.
294. Sadikario A.: Pečetnite simptomi i proteinogramot pri edemna malnutricija, *Mak. med. pregled*, 1958, 13 (7), 12.
295. Sadikario A.: Plurikapecijalna endemna malnutricija (Kwashiokor) kaj doenčeto i maloto dete, *habilitacioni rad*, Skopje 1957.
296. Sadikario A.: Digestivna insuficijencija kod Kwashiokor-a, *Jugoslovenska pedijatrija*, 1959, 2, 149.

297. Savić B.: Ekonomski i socijalni činioci na nivo ishrane seoskih porodica u Mačvi, SAN, Zbornik radova LIII, Institut za medicinska istraživanja, 1956, 3.
298. Savićević M., Atanacković V. i sar.: Stanje i problemi higijensko-epidemiološke službe u SR Srbiji, Glasnik Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS XIV, Beograd 1965, 10.
299. Simić A., Jeličić A.: Ishrana i uhranjenost omladine na Autoputu »Bratstvo-Jedinstvo« 1963, Narodno zdravlje, 1965, 6—7, 206—210.
300. Simić A.: Ishrana i uhranjenost stanovnika nekih naselja opštine Savski Venac, Glasnik zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, 1965, 718, 56.
301. Simić A., Todorović P., Marković R.: Energetski bilans, uhranjenost i radni efekat omladine na radnim akcijama, Monografija Higijenskog instituta Medicinskog fakulteta u Beogradu, 1965.
302. Simić A. i Janjić M.: Longitudinal studies of the influence of conditions of life and work on physical development and health state of apprentices, V-th International Congress of School and University health and Medicine, Reports and Co-Reports, Prag, 11—14. juli 1967, 55.
303. Simić S. B.: Guide on Nutrition for the Ethiopian Teachers, Ministry of Public Health, Adis Ababa, 1965.
304. Simić S. B.: Nutrition and Dietetica. Manual on Nutrition, Ministry of Public Health, Adis Ababa, 1965.
305. Simić S. B.: Vitamin C i morbiditet kod studentkinja i učenika u privredi, Higijena, 1952, 1—2, 45.
306. Simić S. B.: Odras biokalorijske vrednosti hrane na telesnu težinu studentkinja i učenika u privredi, Higijena, 1952, 6, 325.
307. Simić S. B.: Vitesse la diminution de l'acide ascorbique du sang in vitro, Glasnik Hemijskog društva, 1952, 17, 2.
308. Simić S. B.: Hemoglobin, Serum proteini i vitamin C kao indikatori uhranjenosti, Higijena, 1953, 1, 35.
309. Simić S. B.: Prilog poznavanju rahita kod nas, Glas socijalne pedijatrije 1952, 3, 212.
310. Simić S. B., Petrović D., Vidgaj F.: Anketa o kolektivnoj ishrani rudara u rudniku Trepča, Glasnik Higijenskog instituta SRS, 1952, 2—4, 126.
311. Simić S. B., Sinclair H. M., Loyd B. B.: The Activity of ascorbic acid in hypervitaminoses A i the Guinea pig, Inter. of Vitamin Researc, 1953, 25, 1.
312. Simić S. B., Jovanović V.: Unošenje tijamina u razvoj statičkih funkcija kod dojenčeta, Higijena, 1956, 7, 376.
313. Simić S. B.: Značaj ukupnih kalorija, količine i vrste masti od degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema u osoba starijih od 40 godina, Doktorska disertacija, Beograd 1967.
314. Simić S. B.: Nutrition Department in the Ministry of Public Health and its Plane of Action. The Importance of Nutrition in Public Health, Adis Ababa 1965.
315. Simić S. B.: A Guide for Planning Dietain Ethiopian Hospitals, Ministry of Public Health, Adis Ababa 1965.
316. Simić S. B.: WHO Activities and its Collaboration with FAO and UNICEF and National Agencies in the field of Nutrition, Ministry of Public Health, Adis Ababa 1965.
317. Simić A., Simić S. B. i sar.: Korelacija fizičke aktivnosti, telesne težine i krvnog pritiska u rudara Rembasa, Glas. Higijenskog instituta SRS, 1968, 3, 170.
318. Simić S. B.: Evaluacija izvesnih faktora koji utiču na boilošku vrednost namirnica, Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, Beograd 1966.
319. Simić S. B.: Medicinski aspekti promena u ritmu i tipu ishrane u izmenjenim uslovima rada, Veće sindikata Jugoslavije, Beograd 1968.
320. Simić S. B., Bogićević J., Atanacković V. i sar.: Uputstva za kolektivnu ishranu, Zavod za zdravstvenu znštitu SRS, Beograd, 1968.
321. Simić S. B.: Higijena ishrane, udžbenik »Higijena za medicinare«, Medicinska knjiga, Beograd 1970.

322. Simić S. B.: Contribution to the discussion on the question of caloric requirements of various categories of people, *Ernährungs Forschung*, 1963, 8, 4, 769.
323. Simić S. B.: Higijena ishrane sa osnovima dijetetike, Medicinska knjiga, Beograd—Zagreb 1960.
324. Simić S. B.: Dijetetika. Ishrana bolesnih ljudi, Zavod za izdavanje udžbenika NRS, Beograd 1961.
325. Simić S. B. i sar.: Priručnik za planiranje individualne porodične i kolektivne ishrane, Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, 1964.
326. Simić S. B.: Problemi higijene ishrane sa gledišta prakse lekara opšte medicine (I knjiga, Preventiva, Opšta medicina), Zavod za zdravstvenu zaštitu SRS, Beograd 1964.
327. Simić S. B., Perišić Z.: Ishrana febrilnih bolesnika, Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu, Beograd 1966.
328. Simić S. B.: Medicinsko-ekonomski značaj pravilne ishrane bolesnika i uloga dijabetičara, Sav. zav. za zdrav. zaštitu, Beograd 1966.
329. Simić S. B., Naumović N.: Značaj kapilarne rezistencije pri ispitivanju zasićenosti organizma vitaminom C, *Srpski arhiv*, 1956, 1, 24.
330. Simić S. B.: Ishrana kao morbidni faktor u narodnoj patologiji, Habilitacioni rad, Beograd 1955.
331. Simić S. B.: Ishrana i energetski promet kod građevinskih radnika, *Glasnik higijenskog instituta SRS*, 1956, 4, 39.
332. Simić S. B., Petrović D.: Biološka vrednost ishrane u Jabučju, Zbornik radova Instituta za zdravstveno prosvetovanje SRS, 1956, 3, 1.
333. Simić S. B., Šibalić S., Radej N., Naumović M., Protić D., Kovačević B., Kostantinović I., Stefanović M., Perović S.: Ishrana i uhranjenost ljudi u nekim selima Šumadije, *Glasnik Higijenskog instituta SRS*, 1956, 3, 71.
334. Simić S. B., Atanacković V., Živanović B., Bahić D.: Prilog izučavanju Kwashiorkor-a na Kosmetu, *Higijena*, 1957, 2—3, 110.
335. Simić S. B., Šibalić S., Radej N., Naumović N., Petrović F.: Influence of hyperthyroidism on hemoglobin, total plasma protein, some amino acids and vitamin level in human blood, *Acta Medica Iugoslavica*, 1957, 11, 1—2, 191.
336. Simić S. B.: Značaj i principi društvene ishrane, »Rad«, Beograd 1958.
337. Simić S. B.: Nuklearna energija i ishrana, *Srpski arhiv*, 1958, 12, 1.
338. Simić S. B.: Aktuelni problemi u vezi sa ishranom u Jugoslaviji, *Narodno zdravlje*, 1959, 4, 119.
339. Simić S. B.: Značaj visokokvalifikovanih kadrova za rešavanje problema ishrane naroda, *Narodno zdravlje*, 1960, 4, 116.
340. Simić S. B.: Uticaj masti biljnog porekla na zdravstveno stanje i sadržaj masti u krvi, *Hrana i ishrana*, 1960, 8, 206.
341. Simić S. B., Pantazijević Đ. i Petrović F.: Porodična ishrana rudara rudnika i topionice »Trepča«, *Glasnik Higijenskog instituta SRS*, 1960, 1—2, 11.
342. Simić S. B., Pantazijević Đ., Mustava S. i Petrović F.: Kolektivna ishrana rudara rudnika i topionice »Trepča«, *Higijena*, 1960, 12, 2—3, 198.
343. Simić S. B. i Raković V.: Somatske, hemijske i funkcionalne karakteristike rudara hranjenih biljnim i životinjskim mastima, *Srpski arhiv*, 1961, 5, 563.
344. Simić S. B.: Značaj merenja debljine kožnog nabora pri procenjivanju stanja uhranjenosti, *Acta Medica Iugoslavica*, 1960, 4, 353.
345. Simić S. B., Raković V. i Marković R.: Effect of vegetable oils, lard and vegetable oils hardened by hydrogenation on the serum level of cholesterol, phospholipids and total lipids in people of various age, sex and occupation, *Higijena pitania*, Moskva 1961, 5, 28.
346. Simić S. B., Stošić S., Raković V., Lazović Ž., Marković R., Nikolić D., Lalević O., Dokmanović M.: Ishrana i stanje uhranjenosti studentkinja u domu »Vera Blagojević« — hemoglobin, celokupni proteini seruma i hemaotokrit kao pokazatelj uhranjenosti, *Glasnik Higijenskog instituta SRS*, 1961, 3—4, 32.

347. Simić S. B., Raković V., Marković R., Stošić S., Nikolić D., Lazović Ž., Lalović O., Dokmanović M.: Ishrana i stanje uhranjenosti. Neke telesne karakteristike kod raznih tipova ishrane, *Higijena*, 1961, 13, 2, 113.
348. Simić S. B.: Ishrana nekih kategorija zdravih ljudi (u knjizi G. Žarković: Preventivna medicina, Sarajevo 1962, II izdanje).
349. Simić S. B.: Osvrt na metodologiju ispitivanja potrošnje hrane u FNRJ u okviru medicinskih ispitivanja ishrane i stanja uhranjenosti, referat na Internacionalnom seminaru FAO/VHO, Dubrovnik 1962, Narodno zdravlje, 1961, XVII, 336, 11.
350. Simić S. B., Šibalić S., Radej N., Raković V., Marković R., Putnik D., Simić A., Adamović V. i Naumović N.: Uticaj ishrane na neke karakteristike krvi starih ljudi, IV kongres za preventivnu medicinu, Sarajevo 1961, separat.
351. Simić S. B., Marković R., Šibalić S., Raković V., Putnik D., Đivanović B., Todorović P.: Néutrocione colesterolo, fosfolipidi totali ematici ed incidenza di SGO patologici in persona di eta superiore ai 40 anni in differenti regioni della Serbia, III Convegne, Glassi alimentari e lipidi ematici, Rimini, 1962, 21—23.
352. Simić S. B., Šibalić S., Naumović N., Marković R., Raković V.: Relation between Vitamin A, Topopherol and holesterol serum levels in the elderly, *Intern. J. Vitamin Research*, 1963, 33, 1, 48.
353. Simić S. B., Raković V., Simić A.: Medicinski aspekti ishrane starih ljudi, *Socijalna i zdravstvena politika*, 1962, 1—2, 42.
354. Simić S. B., Šibalić S., Naumović N., Petrović F. i Todorović P.: Vitamin A, karotionoidi i tokoferol u serumu ljudi različitog pola i dobi, *Higijena*, 1962, 2—3, 4, 14, 188.
355. Simić S. B., Todorović P., Marković R., Simić A., Raković V.: Korelacija između telesne težine, debljine kožnog nabora, procenta masti u telu, holesterola, fosfolipida u krvnoj plazmi i sistolnog i dijastolnog krvnog pritiska, *Acta Medica Iugoslavica*, 1962, XVI, 2, 121.
356. Simić S. B.: Evaluacija ishrane i njenog uticaja na zdravlje naroda FNRJ, *Narodno zdravlje*, 1963, 3, 88.
357. Simić S. B.: Ishrana i njen uticaj na zdravlje i mere za unapređenje ishrane naroda u FNRJ, *Hrana i ishrana*, 1963, 4, 4.
358. Simić S. B., Marković R., Simić A., Raković V. i Petrović F.: Uticaj hiperkalorične i hipokalorične dijeta pripremljene na biljnom ulju, margarinu i svinjskoj masti na sadržaj holesterola, fosfolipida i celokupnih lipida u plazmi starih ljudi, *Acta Medica Iugoslavica*, 1963, 17, 2, 211.
359. Simić S. B., Simić A., Marković R., Todorović P.: Longitudinalna ispitivanja uticaja različite ishrane u pogledu kalorijske vrednosti, količine i vrste masti i sadržaj kuhinjske soli na krvni pritisak i incidencija patološkog elektrokardiograma u starih osoba, *Acta Medica Iugoslavica*, 1963, 17, 2, 154.
360. Simić S. B., Raković V., Todorović P.: Influence of Diets with different fat content on nutritional status of students, *Ceskoslovenska hygiena*, 1963, 8, 3, 129.
361. Simić S. B., Bogičević J., Šibalić S., Marković R., Simić A., Naumović N., Milanović V.: Food intake and energy expenditure of elderly women and men living in Residential homes, *Ernahrungs forschung*, 1963, 8, 4, 769.
362. Simić S. B., Đorđević B. i sar.: Longitudinalna studija ishrane i stanja uhranjenosti industrijskih radnika u okviru izučavanja epidemiologije degenerativnih bolesti kardiovaskularnog sistema, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb, jun 1969, *Hrana i ishrana*, 1970, XI, 5—6, 249.
363. Simić S. B., Stefanović S. i sar.: Nutrition and bromsulphalein excretion in chronic elcoholica, VIII International Congress of Nutrition, Prague 1969, *CS Gastroenterologie*, 1970, 4, 24.
364. Simić S. B. i sar.: Energy expenditure and Glycose tolerance in obese women, VIII International Congress of Nutrition, Prague 1969, *CS Gastroenterologie*, 1970, 4.

365. Simić S. B.: Mere za poboljšanje ishrane dece na selu, JCK, Beograd, 1965.
366. Simić S. B.: Main shortcomings of vitamin supplies of the population and their sequae on health in FNR of Yugoslavia, Vitaminological Congress, Prague, June 1963, ČS Gastroenterologie, 1965, 5, 261.
367. Simić S. B., Atanacković V., Rakić V., Korolija D.: Metodologija ispitivanja uticaja dopunskog obroka na zdravlje i radni učinak industrijskih radnika, Hrana i ishrana, 1964, 5, 3—4, 199.
368. Simić S. B., Atanacković V., Bogičević J., Vukčević Z., Jevtić S., Marinković M. i Petrović D.: Energetski bilans u dojlja koje su sa svojim nedonoščadima boravile u stacionaru za nedonoščad, Glasnik Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, 1, 30.
369. Simić S. B., Marković R., Simić A., Raković V. i Mandić M.: Ocena incidencije anemije na osnovu vrednosti hemoglobina u seoskih stanovnika nekih naših oblasti, Srpski arhiv, 1964, 92, 9, 643.
370. Simić S. B., Simić A., Marković R., Todorović P.: Odnos holesterola i hemoglobina u ljudi starijih od 40 godina, Acta Medica, Jugoslavica, 1964, 18, 3, 179.
371. Simić S. B., Marković R., Kovačević M., Raković V., Putnik D., Đivanović B., Jocić V., Aničić M., Todorović P.: Ishrana, lipidi krvi i drugi činioci od uticaja na kardiovaskularne bolesti u tri oblasti Srbije, VI International Congress of Nutrition, Edinburgh, August 1963, Acta Medica Jugoslavica, 1964, 18, 3, 185.
372. Simić S. B.: Primorska i planinska klima kao faktor od uticaja na potrebe organizma u energetskim, gradivnim i zaštitnim materijama, Hrana i ishrana, 1965, 8, 2—3, 75.
373. Simić S. B., Bogičević J., Atanacković V., Đivanović B., Jevtić S., Marinković N., Bakih V., Rašić N., Mandić M., Todorović P.: Influence of vitamin and trace elements supplement on the health and labour productivity of workers in a steel industry, ČS Gastroenterologie, 1965, 5, 282.
374. Simić S. B.: Human Nutrition Trainings in Facultis and Colleges in Yugoslavia, FAO/WHO seminar, Praugia, 9—10, 105, 1968, Ernährungs — Umschau, 1969, 7, 265.
375. Simić S. B., Simić-Penezić A., Uček J., Stanojević Đ.: Hemoglobin i frakcije serum proteina u hroničnih alkoholičara, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb, jun 1969, Hrana i ishrana, 1970, XI, 3—4, 113.
376. Simić S. B., Simić-Penezić S., Uček J., Stanojević Đ.: Bilans azota, natrijuma, kalijuma i gvožđa u hroničnih alkoholičara, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb, juni 1969, Hrana i ishrana, 1969, 11—12, 563.
377. Simić S. B., Bogičević J. i sar.: Uticaj redukcije kalorijske vrednosti dijeta na toleranciju prema glikozu u gojaznih osoba, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb, jun 1969, Hrana i ishrana, 1969, X, 9—10, 514.
378. Simić S. B. i sar.: Hemoglobin, ukupni proteini seruma, holesterol i koronarna bolest u gojaznih osoba, Hrana i ishrana, 1970, 7—8, 331.
379. Smajkić A., Žarković G.: Alkoholizam kod radnika pilotska studija, Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu, Sarajevo, Publikacija 39, 1967.
380. Smajkić A.: Alkoholizam kod radnika (bibliografski referat), Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu, Sarajevo 1967, 28.
381. Stajić S., Petrović Đ. i Antić A.: Fiziologija i patofiziologija, ishrane, Prilog izučavanju ekstrainsularnog dijabetesa, Srpski arhiv, 1955, 83, 816.
382. Stefanović S., Protić D., Stojičević-Bogičević J.: Promena krvne slike u toku malignih obolenja, Vojnosanitetski pregled, 1955, 12, 7—8, 377.
383. Stefanović S., Stojičević-Bogičević J., Vukotić D.: Insufijencija jetre kod pelagre u AKM oblasti, Glasnik Higijenskog instituta SRS, 1954, 3—4, 25.

384. Stevčić R., Todorović M., Atanacković V.: Anketna o kvalitativnoj ishrani stanovnika u selu Gornja Jošanica, I jugoslovenski simpozijum o gušavosti, Beograd 1957, 137.
385. Stojčevski K. T.: Latentni deficit kaj naselenieto vo SR Makedonija, Disertacija, Skoplje 1969.
386. Stojičević-Bogićević J.: Ishrana na astrumogenom terenu Sombora, XII, 9—11, 128.
387. Stošić S.: Anketna ishrane radnika u industrijskim preduzećima »Ivo Lola Ribar« u Železniku i »Zmaj« u Zemunu, Glasnik Higijenskog instituta SRS, 1959, 4.
388. Stošić B.: Ispitivanje porodične ishrane na teritoriji grada Beograda od 1957. do 1958, Monografija biblioteke Zavoda za narodno zdravlje NO grada Beograda, 1961.
389. Sević N.: Problemi organizovanja ishrane u porodici zaposlene žene, Sinopsi referata I jugoslovenskog kongresa o ishrani, 1968, 155.
390. Šnajder K.: Narodna shvatanja o prirodi pelagre, Zbornik radova SAN-a XXVIII, Institut za izučavanje ishrane naroda, 1954, 2, 1.
391. Šnajder K. i Milošević A.: Prilog poznavanju ishrane stanovništva Kosmeta, SAN, Posebna izdanja CCXXXIX, Institut za medicinska istraživanja ishrane naroda, 1955, 3.
392. Tamburkovski A., Mitrićevska M.: Kritički osvrt na ishranu dece u Skopskoj katastrofi, Hrana i ishrana, 1966, VII, 2—3.
393. Tiefenbach B., Buzina R., Vouk V.: Vrijednosti nekih krvnih varijabla kod davaoca krvi u Zagrebu, Liječnički vjesnik, 1959, 81, 637.
394. Vaskov B., Petkov K., Duma H.: Dinamika na dviženjeto na kačciumot, kaliumot, natriumot i hloridite vo serumot na ovците, Gođišen zbornik na Zemljodelskiot šumarski na univerzitetot vo Skopje, 1965/66, 19.
395. Velisavljev M.: Ishrana i zdravstveno stanje dece u Timočkoj Krajini, Zbornik radova SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 183.
396. Velisavljev M. i Klinc L.: Sadržaj hemoglobina seoske školske dece u Srbiji, Zbornik radova SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 29.
397. Velisavljev M.: Ishrana i zdravstveno stanje dece Krajine i Ključa, Zbornik radova, SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 133.
398. Velisavljev M.: Zdravstveno stanje i ishrana dece u Starom Vlahu, Zbornik radova, SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 8, 13.
399. Velisavljev M.: Ishrana i zdravstveno stanje dece Sandžaka, Zbornik radova, SAN-a LXXI, Institut za medicinska istraživanja, 1960, 13.
400. Velisavljev M.: Zdravstveno stanje i ishrana dece u selima Mačve, SAN, Zbornik radova LIII, 67, 1955.
401. Veljković S., Stanković M. i Petrović D.: Prilog fiziologiji rasteња školske dece, Sinopsi referata, II jugoslovenski kongres o prehrani, Zagreb 1969, 51.
402. Verk, Pfajfar, Ragaci V.: Izračun minimalnih troškova ishrane pomoću linearnog programiranja, Publikacije Instituta za ekonomska istraživanja, Ljubljana 1968.
403. Vračarić B.: Higijenski značaj aditiva, u publikaciji »Strani aditivi u životnim namirnicama«, izdanje Društva za unapređenje ishrane naroda Jugoslavije, Beograd 1958, 10.
404. Vračarić B., Vukosavljević R., Golubović N.: Prilog proučavanju uhranjenosti mladih vojnika, izdao Vojnosanitetski pregled, 1958, 1, 23.
405. Vračarić B., Vukosavljević R., Golubović N.: Prilog poznavanju stanja uhranjenosti naših omladinaca, Higijena, 1959, 4, 271.
406. Vračarić B., Mitrović M.: Problemi ishrane naroda sa stanovišta odbrane zemlje, Simpozijum o preventivnim problemima značajnim za odbranu zemlje, 1960, Beograd, 36.

407. Vračarić B.: Novine po pitanju ishrane u ratu, Zbor »Papuk«, izdanje VMA, Beograd, 1961.
408. Vračarić B., Ferber E.: Zdravstveni odgoj u prehrani, Zdravstvene novine, 1961, 9—10, 95.
409. Vračarić B., Atanacković V., Jevtić S., Bogićević J., Ferber E., Vukosavljević R.: Posledice nepravilne ishrane u nas, Hrana i ishrana, 1964, 9, 485.
410. Vračarić B., Bogojevski D., Micković M.: Dopunski izvori hrane u slučajevima masovnih katastrofa, Hrana i ishrana, 1968, 2—3, 141.
411. Vračarić B., Čolić D., Uvalin M.: Naša iskustva u korišćenju divlje flore i faune za ishranu, Hrana i ishrana, 1967, 3—4, 181.
412. Vračarić B.: Savremena shvatanja o normama energetskih i proteinskih materija, Narodno zdravlje, 1969, 11—12, 422.
413. Vračarić B.: Neki problemi ishrane teritorijalnih snaga, materijal Simpozijuma »Teritorijalna odbrana u našem sistemu opšte narodne odbrane«, Beograd 1970.
414. Vračarić B., Atanacković V., Jevtić S., Bogićević J., Ferber E., Vukosavljević R.: Posledice nepravilne i deficitne ishrane u nas, Hrana i ishrana, 1964, 5, 9, 485.
415. Vračarić B., Atanacković V., Jevtić S., Bogićević J., Ferber E., Vukosavljević R.: Posledice nepravilne i deficitne ishrane kod nas, Hrana i ishrana, V, 1964, 9, 485.
416. Vračarić B.: Korišćenje divljih biljaka i životinja za ishranu, Sanitetski tehničar, 1967, 6, 340.
417. Vračarić B., Bakić J., Čolić D., Linter V., Micković M., Bajšić R., Stevanović D., Uvalin M.: Ishrana u prirodi, izdanje SUDSNO, 1968.
418. Vujašin J., Petrović D., Veljković S., Đivanović B., Marinković M., Todorović P.: Glikemična reakcija pothranjene dece posle peroralnog opterećenja kofeinom, Zbornik VII kongresa pedijatarata Jugoslavije, Zagreb 1964, izdanje Centra za zaštitu majke i djece, 124.
419. Vujašin J., Jevtić S., Veljković S., Petrović D.: Specifično dinamično dejstvo belančevina u školske dece s nedovoljnom težinom, Hrana i ishrana, 1967, 8 (8), 477.
420. Vujašin J., Petrović D.: Biotin in some Erythmato-squamons Dermatoses of babies, Dermatologica, 1952, 105, 180.
421. Zdravković A., Petrović D., Joković M., Mikić, Jovanović O., Jevtić M. i Stefanović M.: Prvi crevni poremećaji kod odojčadi, Glasnik Zavoda za zdravstvenu zaštitu SRS, 1963, 12, 39, 48.
422. Žarković G., Karamehmedović R., Džumhur M., Topić B., Gojković R.: Medicinsko-ekološki uslovi u naseljima sa različitom prevalencijom zubnog karijesa, Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu, Sarajevo 1965, 28.
423. Žarković G., Knežević Z., Lovac A.: Efikasnost postupka za dekontaminaciju vode za piće od radioaktivnih zagađenja, Radovi Instituta za higijenu i socijalnu medicinu, Sarajevo 1963, 10.
424. Žarković G., Radovanović M., Jevtić Z., Džumhur M. i sar.: The Epidemiology of Dental Caries in SR Bosnia and Hercegovina, Folia Medica Facultatis Medicine Universitatis Saravienzis, 1966, 35.